Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир!

ХАЛҚ СЎЗИ

خلق سوزی

1991 ЙИЛ, МИЛОДИЙ 11 ЯНВАРЬ ЖУМА

№ 8.

ҲИЖРИЙ 1411 ЙИЛ, 22-САНА

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ РЎЗНОМАСИ

1991 йил 1 январда таваллуд топган

НАРХИ ОБУНАЧИГА 7 ТИЙИН, СОТУВДА 10 ТИЙИН

ЕР ОЛДИНГМИ, ХОР ҚИЛМА!

Деҳқоннинг йиғлаганини кўрганмисиз? Мен бунга гувоҳ. Йил — ўн икки ой тер тўкиб етиштирган ҳосили пайхон бўлганда, меҳрини берган экин дўл, жала остида қолганда йиғлаган. Меҳнати саробга айланганидан ўксинган. Бу гал эса...

Жалол бобони қишлоқда ғазабнок учратдик. Унинг лаблари титрар, ёш томчилари оппоқ соқолига юмалаб тушарди.

— Ўғлим, номард одамгина ерни хор қилади, — деди у алам билан. — Ўз қадрини, ризқу рўзини ердан деб билган киши уни ўз ҳолига ташлаб қўймайди.

Ота кўз тиккан томонга қараймиз. Тўрт бурчагига қозиқ қоқилган майдон. Айримларида тикланадиган иморат ўрнига тўкилган шағал-тошни ҳисобга олмаганда ҳеч ўзгариш бўлгани йўқ. Томорқалар эгасиз қолганидан унсиз йиғлаётгандек.

— Кетмон чопсанг осмонга сапчийди, — куйинади Жалол бобо, — сабаби — ерга ишлов берилмаган. Баҳор, ёз давомида қаровсиз ётди. Шўра, ғумай босиб кетди. Ернинг қадрига ачинишмади. Ахир ўтган йили шу майдонларда ғўза гуркираб ўсарди. Помидор, қовун-тарвузларни кўриб ҳавасингиз келарди. Энди бўлса...

Бир парча ер... Одамлар уни қўлга киритгунча не куйларга тушишмади. Узоққа бормайлик, пахта яккаҳокимлиги йилларини эсланг. Тилимиз гунг, кўзларимизга парда тортилган эди. Остонамиз тагигача чигит экдик. Ўша аҳвол давом этса томларимизни пахтазорга айлантирармидик... Ахир кичкина ҳовлида ота билан ўғил, қайнона билан келин пешонани пешонага уриб олгудек яшади. Тишни тишга қўйиб чидадик. Меҳнаткашнинг дардига қулоқ соладиган, дардига малҳам бўладиган йўқ эди.

Хайрли кунлар келди. 1990 йилда Андижон вилоятида .177.461 хонадонга 15.560 гектар ер ажратилди. Шундан 15.140 гектари серсув. Хуллас, қандай бўлишидан қатъий назар — хоҳ 30—35 центнердан пахта олинаётган, хоҳ озуқа мўл озуқабоп экин ҳосили етиштирилаётган бўлсин — талабгорларга маъқул жойдан томорқа берилди. Хўш, одамлар унинг қадрига етишдимми?

Мулоҳаза учун: Андижон вилоятнинng умумий майдони 4.200 квадрат километр, 1 миллион 751 минг аҳоли яшайди. Жон бошига 0,23 сотихдан. Суғорилмайдигани ҳам, адир ҳам шу ҳисобда.

Ачинарли жойи шунда-да. Айрим одамлар қуруқ қолмаслик, баъзилар эса очкўзлик оқибатида талашиб-тортишиб ер олишди-ю кейин боқибеғамлик касалига йўлиқдилар. Оддийгина мисол: Пахтаобод районидаги Ленин номли жамоа хўжалигида Шомирза Ҳурмирзаев, Сотволди Олимов, Юнус Охунов, Аҳмаджон Мавлонов, Аҳмаджон Худойбердиевда етарли томорқа бўлишига қарамасдан жамоа бошқаруви уларнинг ҳар бирига 0,08 сотихдан қўшимча ер беришга қарор қилди.

Ленин районида ўтган йили 793 гектар ер 10.207 оилага уй-жой қуриш учун инъом этилди. Таассуфки, шундан 23,1 гектар ер, яъни 274 оилага ажратилган майдонда бегона ўтлардан ўзга нарса ўсмади.

— Иморат тиклаш учун қурилиш материаллари тақчил дейлик, — таъкидлайди Избоскан районидаги «Шарқ Юлдузи» жамоа хўжалигининг миришкор деҳқони Қодиржон Зуфқоров. — Аммо томорқага полиз ёки сабзавот экса бўлмайдими? Лоақал оила аъзолари манфаатдор бўлишади-ку.

Тўғри, инкор этиш қийин: нафақат Андижонда, жумҳуриятнинг ҳамма бурчагида ҳам қурилиш материаллари тақчил. Аммо қўлни қовуштириб тураверишдан кимга фойда? Ерни ўз ҳолига ташлаб қўйиш қайси қуюшқонга сиғади? Инсофсизлик, боқибеғамликнинг чегараси бордир! Бозор иқтисодиётига ўтилаётган кезда нафақат сўмлар, балки тийинларнинг ҳам қадрига етиш керак. Ҳамённи ўйламаган ютқазади.

Ҳеч кимга сир эмас: бир гектар майдондаги пахтадан 2—2,5 минг сўм даромад қилинади. Агар бу кўрсаткични 0,08 сотихга нисбатан оладиган бўлсак, оз миқдордаги сўмлар келиб чиқади. Лекин жамоа хўжалиги ўтган йилларда ҳам, ҳозир ҳам худди шу даромадни оляпти. Имконни бой бераётгани йўқ. Қолаверса, томорқага ҳеч ким чигит эк, дея буйруқ ҳам бермаяпти. Энди хомчўт қилинг: худди шу томорқага деҳқон помидор экса, ўртача ҳисоб-китобга кўра 1,5—2 мнинг сўм атрофида даромад қилиши мумкин. Албатта, ғойибдан ҳеч нарса келмайди.

Хўжаобод райони марказида бўлдик. 500 та оилага 43 гектар ер уй-жой қуриш учун тақсимлаб берилибди. Йўл ёқалаб юрсангиз яна худди шундай ачинарли манзараларга дуч келасиз. 135 та оила ҳатто совуқ сувга қўл урмабди. Айримлар изоҳ беришди: «Район маркази ёки шаҳар атрофидаги корхоналарда ишлайдиган хизматчилар ер олишган. Уларнинг томорқага қаровини назорат қилиш қийин». Дарвоқе, ҳар районда ер тузиш ва ердан фойдаланиш бўйича йўриқчи лавозими ташкил этилган. Мутахассислар томорқадан мақсадли фойдаланилиши устидан назорат қилишлари лозим. Афсуски, улар ҳам тепса тебранмасларни ўрнидан қўзғата олишмаётир.

Районнинг «Дўстлик» жамоа хўжалигидамиз. Ҳар қалай деҳқон ерни хор қилмас, деган умидда эдик. Бироқ адашган эканмиз. Бу ерда ҳам ернинг умрига завол бўлаётганлар талайгина экан. Уларга савол бердик:

— Бирор нарса эксаларинг бўлмайдими?

...

Кимдир турли юмушлардан бўшамаганлиги, бошқа бирови вақт ажрата олмаганлигини рўкач қилди. Томорқасини ташландиқ ташлаб қўйган Ўктамжон Отахонов, Расул Абдуллаев, Ҳамза номли жамоа хўжалигидан Абдуғани Ортиқов, Исроилжон Мамадалиев, Шарифжон Сотволдиев миқ этмай туравершди. Фақат бугина эмас, «Ўзбекистон» жамоа хўжалигида ҳам 2,62 гектар ерга шундай муносабатда бўлинмоқда.

Марҳамат районидаги «Октябрь» жамоа хўжалиги аҳли томорқага ишлов бера олишмаётгани хусусида раҳбариятга арз қилишди. Бошлиқлар қараб турмадилар. Томорқаларга механизмлар ёрдамида маккажўхори экиб берилди. Улар тушунишди: озуқа мўл бўлса, чорва ривожланади. Демак, колхозчининг оғзига сут-қатиқ тегади. Кузда эса томорқа эгалари шолғом, сабзи экиб ҳосил кўтардилар. Сих ҳам куймади, кабоб ҳам. Ўзбекистон жумҳурияти Президентни фармонининг ижросини сўзда эмас, амалда исбот қилдилар.

— Аҳолига ўн уч эмас, ўн беш сотихдан томорқа бермаганимиздан афсусдаман, — сўзлайди Балиқчи район партия қўмитасининг биринчи котиби, Ўзбекистон ССР халқ депутати Бегижон Раҳмонов. — Одамларимиз даромадли ҳам бўлишди. Чорва учун яхшигина ем-хашак жамғардилар.

Балиқчи районида 9.324 оилага ер берилди. Оз эмас — 611 гектар серҳосил ер аҳоли ҳисобига ўтди. Муҳими шундаки, жамоа хўжалиги, қишлоқ шўроси раҳбарлари ер тақсимлашдан аввал шарт қўйдилар: «Томорқадан унумли фойдаланилмаса олиб қўйилади». Йўқ, бу таҳдид ҳам, қўрқитиш ҳам эмас. Боқибеғамликдан халос бўлишнинг қулай йўли. Боз устига, қонунга хилоф ҳам эмас. Ўзбекистон ССРнинг «Ер тўғрисида қонун»ида шундай ёзилган: «Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши учун ажратилган ердан бир йил давомида, ноишлаб чиқариш учун ажратилган ердан икки йил давомида фойдаланмаган тақдирда ерга эгалик қилиш ҳуқуқи тўхтатилади».

Демак, қишлоқ шўроси, жамоа хўжаликлари раҳбарлари қатъий йўл тутмасалар бўлмайди. Ҳар бир қаричи ҳисобли, олтинга тенг еримизнинг тақдирига ачинмаслик инсофсизликдан ўзга нарса эмас. Вилоятнинг деярли ҳар бир районида томорқа олиб, унга хўжасизларча муносабатда бўлаётганлар талай. Фақат Андижонда эмас, жумҳуриятнинг бошқа вилоятларида ҳам худди шундай манзарага дуч келиш мумкин. Халқимизда қарс икки қўлдан, деган гап бор. Боқибеғамлар, оёқнинг тагидан узоқни кўзлай билмайдиганларни ҳушёр торттириш учун биргаликда курашилмаса ярамайди. Ахир бугун бой берилаётган тийинлар, сўмлар эртага ўн минглаб, юз минглаб сўмларга айланади-ку! Шундай экан, ер элнинг бойлиги эканлигини ҳамиша ёдда тутишимиз лозим.

Ф. ШОДМОНАЛИЕВ,
«Халқ сўзи»нинг ўз мухбири.

СЎНГГИ ТЎСИҚЛАР БАРТАРАФ ЭТИЛДИ

ТАССнинг парламентдаги мухбирлари хабар қиладилар

М. С. Горбачев билан Б. Н. Ельцин 1991 йил учун муваққат иқтисодий битимни имзолаганликлари натижасида Умумиттифоқ плани ва бюджетига оид ишларни тугатиш борасидаги сўнгги тўсиқлар бартараф этилди. СССР Вазирлар Кенгаши Раисининг биринчи ўринбосари, СССР Давлат режа қўмитасининг Раиси Ю. Д. Маслюков шундай деб ҳисоблайди. У 9 январь куни СССР Олий Кенгаши комитетлари ва комиссияларининг ҳамда палаталарининг кенгайтирилган қўшма мажлисида сўзга чиқди. Мажлисда шу йил учун СССР Давлат плани ва СССР Давлат бюджети тўғрисидаги қонунлар лойиҳасининг сешанба куни бошланган муҳокамасини давом эттирдилар.

Давлат режа қўмитасининг раҳбари Федерация Кенгашининг шанба кунига режалаштирилган мажлиси чоғида муваққат иқтисодий битимни узил-кесил келишиб олиш имконияти борлигига умид билдирди. Унинг фикрига қараганда, марказ ва жумҳуриятлар ўртасидаги муносабатларда хушёрлик даври бошланди. Ю. Д. Маслюков шуни таъкидлар экан, жумладан, қуйидагиларни айтди: Федерация кенгаши, эҳтимол, ҳужжатга қандайдир ўзгартишлар киритиши мумкин. Лекин энг муҳими, битимда, СССР Президенти билан Россия Федерацияси раҳбарларининг фикрига қараганда, жумҳуриятлар мустақиллиги ва ҳуқуқлари ҳамда умуман иттифоқ ҳуқуқлари ва вазифалари ўртасида пухта ўйланган мутаносиблик топилган.

М. С. Горбачев билан Б. Н. Ельцин, Ю. Д. Маслюковнинг сўзларига қараганда, мақбул муроса йўлини топганлар, ана шунга мувофиқ корхоналар фойдасидан олинадиган солиқлар тўғрисидаги Иттифоқ қонунининг амал қилиши СССР бутун ҳудудида сақланиб қолади. У айни вақтда СССР Президенти билан Россия Парламенти Раиси эришган аҳдлашувга мувофиқ, Россия ўзининг бюджетини маблағ билан таъминлаш қондаларини ҳисобга олиб, Иттифоқ қонунини қўлланиш тартибини ўзгартириши мумкин. Айни вақтда жумҳуриятлар билан марказнинг ўзаро даъволари ҳам назарда тутилади.

Қўшма мажлис қатнашчилари Иттифоқ Кенгаши план ва бюджет-молия комиссиясининг раиси В. Г. Кучеренконинг таклифига мувофиқ Иттифоқ ҳукумати бошқа вакилларининг қисқача ахборотларини ҳам тингладилар, улар депутатларнинг кўпдан-кўп саволларига жавоб бердилар.

СССР молия вазири В. С. Павлов муваққат иқтисодий битим лойиҳасини муҳокама қилиш чоғида ҳуқуқ доирасини тақсимлаш ва шунга мувофиқ марказ билан жумҳуриятлар ўртасида даромадлар ва харажатларни тақсимлаш аниқлаб олинганлигини таъкидлади. Жумладан, оборот солиғининг ўттиз фоизини илгари Иттифоқ бюджетига бериш мўлжалланган эди, энди у тўла ҳажмда жумҳуриятларнинг бюджетига ўтказилади. Унинг миқдори умуман мамлакат бўйича 35 миллиард сўмни ташкил этади. Янги йилдан қўлланиладиган савдо-сотиқдан олинадиган янги солиқ молия вазирининг сўзларига қараганда, мамлакат бюджетига 69 миллиард сўм фойда келтиради. Депутатларнинг кўпчилиги солиқнинг жорий этилиши пулнинг қадрсизланиш жараёнини кескин кучайтиришини ҳисобга олиб, унга қарши чиқмоқда.

СССР Вазирлар Кенгаши давлат ташқи иқтисодий комиссиясининг раиси С. А. Ситарян депутатларга мамлакатдаги валюта билан боғлиқ аҳвол тўғрисида ахборот берди. Унинг сўзларига қараганда, аҳвол ниҳоятда танг бўлиб турибди, экспорт кескин қисқармоқда. Жумладан, план бўйича 1990 йилда 120 миллион тонна нефть экспорт қилинганлиги, бу йил эса унинг ҳажми роппа-роса икки баравар камайиши маълум қилинди.

Ҳукумат аъзоларига, шунингдек турли идораларнинг мажлисда ҳозир бўлган раҳбарларига берилган саволларнинг кўпчилигида муайян бир маъно мужассам бўлган эди: мамлакат Олий Кенгаши бюджет лойиҳасида акс эттирилган жуда катта камомад билан бир вақтда ҳар бир сўмдан иложи борича кўпроқ самарали фойдаланишга умид қилмоқда. Шу муносабат билан СССР Давлат банки бошқарувининг раиси В. В. Геращенко келтирган рақамлар залда жонланиш уйғотди. Бу рақамларда Давлат банки ўтган йили кооператорларга берган қарзларнинг самарадорлиги тавсифлаб берилганди. Бу қарзлар (6 миллиард сўм) харидоргир моллар ишлаб чиқаришни ва хизматларни кўпайтиришни рағбатлантириши кутилган эди. Афсуски, бундай бўлмади. Барча кооперативларнинг бешдан тўрт қисми корхоналарнинг «паноҳида» бўлишди ва ўзларининг дастлабки мақсадларига мутлақо мос келмади.

Қўшма мажлиснинг кечки иккинчи ярми ёпиқ деб эълон қилинди. СССР Мудофаа вазирлиги ва Давлат хавфсизлиги комитетининг раҳбарлари депутатларнинг саволларига жавоб қайтардилар.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
В. ШИШЛИН.

Ҳамкорликда гап кўп. Шунинг учун Бўз ва Москва районлари меҳнаткашлари йирик муаммоларни баҳамжиҳат ҳал этишга одатланишган. Ҳар иккала туманга сув берадиган канал ҳамкорликда қайтадан барпо этилди. Бу эса сувни тежашга, янги майдонларни ўзлаштиришга имкон яратди. Ўзаро тажриба алмашиш асосида қишлоқ аҳлининг турар жойи, маданий-маиший шароити кун сайин яхшиланмоқда.

СУРАТДА: Бўз район ижроқўми раиси муовини Ҳамиджон Омонов ва шу район партия қўмитасининг биринчи котиби Ҳабибулло Янгибоев (ўнгда) янги қўрғон қурилиши хусусида фикрлашмоқдалар.

Ш. АЛИМОВ олган сурат (ЎзТАГ).

ЛИТВА ССР ЖАМОАТЧИЛИГИ ВАКИЛЛАРИ БИЛАН УЧРАШУВ

СССР Президенти М. С. Горбачевнинг топширувига биноан 9 январь куни СССР Олий Кенгаши Миллатлар кенгашининг раиси Р. Н. Нишонов ва унинг ўринбосари Б. И. Олейник Литва ССР демократик-жамоат ташкилотларининг бир гуруҳ вакиллари билан учрашдилар.

Жумҳурият партия, хотин-қизлар, ёшлар, фахрийлар ташкилотлари, илмий ташкилотларининг, шунингдек меҳнат жамоаларининг 16 нафар вакили Литва маъмурларининг конституцияга зид, шўроларга қарши хатти-ҳаракатлари оқибатида Вильнюсда, Литванинг бошқа шаҳарларида ҳамда манзилгоҳларида жуда мушкул ва хатарли вазият вужудга келгани ҳақида ахборот берди.

Улар Литвада фуқароларнинг энг оддий ҳуқуқлари қўпол равишда бузилаётганига, ҳарбий хизматчилар, уларнинг оила аъзолари, партия, уруш ва меҳнат фахрийлари камситилиб, таҳқирланаётганига, шўро жангчиларининг қабрлари оёқости қилинаётганига, ёдгорликлар бузиб ташланаётганига, СССР Конституцияси ва қонунларининг асосий қоидалари мутлақо писанд қилинмаётганига алоҳида эътиборни қаратдилар. У ерда маъмурлар қуролли бўлинмалар тузилишига йўл қўйиб бермоқдалар ва ҳатто бу ишни тўғридан-тўғри қўллаб-қувватламоқдалар.

Суҳбат қатнашчилари аслида Литва миллатига мансуб бўлмаган аҳолини жумҳуриятдан қисиб чиқаришга қаратилган кучли, аниқ мақсадни кўзловчи миллатчилик-шовинистик тарғибот Литвадаги аҳволни баттар мушкуллаштираётганини таъкидладилар. Жумҳуриятда расмий маъмурлар ўтказаётган сиёсат, шунингдек нарх-навонинг бир неча бор оширилиши аҳолининг оммавий норозилигига сабаб бўлди. Вильнюсда, Клайпедада ва бошқа жойларда ўтказилган норозилик митингларида аҳоли ҳукуматнинг истеъфога чиқишини, жумҳурият олий кенгаши ўз раиси В. Ландсбергис бошчилигида ўз ваколатларини соқит этишини талаб қилиб чиқди.

Литва жамоатчилигининг вакиллари фуқароларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг хавфсизлигини ва нормал турмуш шароитини таъминлаш учун Литва ССРда Президент бошқарувини жорий этишни илтимос қилдилар.

(ТАСС).

БОЗОР МУНОСАБАТЛАРИ БЎСАҒАСИДА

«СУРХОН» ЗАҲИРА ИЗЛАМОҚДА

Телефон аппаратлари ишлаб чиқаришга ихтисослашган «Сурхон» заводининг жамоаси янги йил бошланишида мураккаб аҳволга тушиб қолди. Бу корхона Пермьдаги «Телта» илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси таркибига киради. Бирлашма раҳбариятининг қарори билан бу завод тўла ўзини-ўзи пул билан таъминлашга ўтказилмоқда. Шу ҳақдаги қарор ўтган йилнинг кузида қабул қилинган ва ўша вақтдаёқ бу ерда хўжалик юритишнинг янги шаклига ўтиш тадбирларини ишлаб чиқишга киришилган эди.

Бошқарув аппаратининг тўртдан уч қисми қисқартирилиши қаттиқ ва мажбурий чора бўлди. Юздан зиёд одам Сурхондарёдаги бошқа корхоналарга ишга ўтди. Ўрнатилмаган машина-ускуналар вилоятдаги заводларга сотиб юборилди.

Ўқув ишлаб чиқариш комбинатининг бўш ётган икки қаватини ижарага бериш пул топишнинг яна бир манбаи бўлди. Бу ерда энди Термиз шаҳар матлубот жамиятининг тикувчилик корхонаси билан вилоят ахборот маркази жойлашади.

Лекин заводда ташкил этилган олтита кичик корхона ўзини-ўзи пул билан таъминлашга муваффақиятли ўтишда асосий омил бўлиб хизмат қилиши лозим. Шундай кичик корхоналардан бири — Термиз локомотив депоси билан биргаликда ташкил этилган «Цветмет»нинг асосий маҳсулоти локомотивлар учун эҳтиёт қисмлардир. Эҳтиёт қисмлар тайёрлаш учун завод металл қуйиш ускуналари етказиб беради, депо эса қўшма корхонани хом ашё билан таъминлайди.

Тажрибали инженер-техник ходимлар бошчилигидаги кичик корхоналар ташкил этилиши ўрни қисқартирилган бошқарув ходимларининг бир қисмини ишга жойлаштириш муаммосини ҳал этишда катта ёрдам берди.

«Сурхон» заводи жамоаси барқарор даромад олиш йўлларини излаб чарчамаяпти. Афтидан бу ерда тўғри йўл тутилмоқда.

Е. ВЕЛИЧАНСКАЯ,
ЎзТАГ мухбири.

Термиз.

Касаба уюшмалари фаолиятидан

ЖАРОҲАТЛАРСИЗ ИШЛАШМИ? ҚИЙИН ЭМАС!

Самарқанд вилояти Паст Дарғом районидаги Ленин номли пахтачилик давлат хўжалигининг касаба уюшмаси қўмитаси меҳнатни муҳофаза қилишда эришган ютуқлари учун СССР касаба уюшмалари федерациясининг дипломи билан тақдирланди. 1990 йилда ва умуман кейинги беш йил мобайнида бу ерда ишлаб чиқаришда бирорта ҳам одам жароҳатланмади.

Давлат хўжалиги касаба уюшмаси қўмитасининг раиси Баҳром Донабоевич Донабоев бу ерга тажриба ўрганиш учун келган ҳар бир кишига мулоҳазалар дафтарини мамнуният билан кўрсатади. Дарвоқе, декабрь ойида жумҳурият ва мамлакатдан келган меҳмонларни қабул қилишда энг юқори кўрсаткичга эришилди. Бу дафтарда давлат хўжалиги меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати номига кўпгина яхши сўзлар битилган. Дарҳақиқат, бу ерда ўрганишга арзийдиган нарсалар бор.

Илгари одамлар энг кўп жароҳатланадиган асосий участкалардан бири — давлат хўжалигининг машина-трактор саройида батон ётқизилган майдончаларда куздаёқ тузатиб, созлаб қўйилган 30 та пахта териш машинаси ва 16 та кўрак йиғиш комбайни, пахтани хас-хашакдан тозалаш қурилмалари, сеялкалар, бошқа машина ва механизмлар саф тортиб турибди. Бу машиналарни ҳозирнинг ўзидаёқ далага олиб чиқиб ишлатавериш мумкин! Ҳолбуки, механизаторлар меҳнатининг хавфсизлиги кўп жиҳатдан айни техниканинг созлигига боғлиқдир. Тўрт гектар майдонни эгаллаган машина саройи ҳар томондан ўраб олинган, ҳамма жойда тозалик ва саришталик кўзга ташланиб турибди, дарахтлар кўп. Бу ерда ажойиб ошхона бор. Ошхонада ҳар куни хилма-хил миллий таомлар тайёрланади. Кутубхона, қизил бурчак ва руҳан дам олиш хонаси дид билан жиҳозланган.

Токлар қоплаб олган ёзги чойхона жойлашган катта майдонча орқали санитария-маиший биноларга ўтиш мумкин. Бу ерда душ, чоғроқ ҳовузли сауна, меҳмонхоналардагига ўхшаш дам олиш хонаси бор. Барча қулайликларга эга бўлган ана шундай яна битта санитария-маиший мажмуи Пичоқи қишлоғидаги сут-товар фермасида ҳам ишлаб турибди.

Ишловчи болали аёллар учун ишлаб чиқариш участкаларида олтита болалар боғчаси бор. Бу боғчаларга олти юз бола қатнамоқда. Қизғин дала ишлари чоғида яна 12 та муваққат болалар боғчаси очилади. Бу боғчаларнинг тарбияланувчилари иссиқ овқат билан таъминланади, тарбиячилар уларни яхши парваришлаб, ғамхўрлик кўрсатадилар.

Қаёққа қараманг, меҳнаткаш одамларнинг манфаатлари, улар давлат хўжалигининг қайси жабҳасида ишлаётган бўлмасин, касаба уюшмаси қўмитасининг ҳамда меҳнатни муҳофаза қилиш хизматининг диққат марказида эканлигини, одамлар саломатлиги, меҳнат, турмуш ва дам олиш учун қулай шарт-шароитларга эга бўлиши тўғрисида ғамхўрлик қилинаётганлигини кўрасиз.

Табиийки, ана шу барча қулайликларни яратиш учун маблағ керак. Давлат хўжалиги мамлакатга ҳар йили 4,5 минг тонна пахта, юзлаб тонна узум, мева ва сабзавот топшириб, қарийб бир миллион сўм соф даромад олади. Юқори фойда олиб ишлаш давлат хўжалиги маъмуриятига меҳнатни муҳофаза қилиш мақсадлари учун ҳар йили 26 минг сўм ёки ҳар бир меҳнаткаш учун йигирма сўмдан кўпроқ пул ажратиш, бу ерда ишлаб чиқилган «шароитни, меҳнатни муҳофаза қилишни ва санитария-соғломлаштириш тадбирларини яхшилаш комплекс режаси»га мувофиқ уй-жой, ишлаб чиқариш ва маданий-маиший объектлар қуриш имконини бермоқда.

Ҳар нарсага шубҳа билан қаровчи кўпгина одамлар Ўзбекистоннинг олис давлат хўжалигида меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги бу қисқа ҳикояни ўқиб, нима бўлипти, оддий иш-да.., дейишлари мумкин. Ҳа, оддий, лекин рисоладагидек ташкил қилинган иш. Бунинг натижасида Ленин номли давлат хўжалигида кейинги беш йил ичида бирор марта ҳам ишлаб чиқариш билан боғлиқ бахтсиз ҳодиса рўй бермади. Ҳолбуки хўжаликда 1200 киши ишлайди.

В. МОКСЯКОВ,
СССР касаба уюшмалари федерациясининг меҳнатни муҳофаза қилиш инспектори.

Н. ПОЛЯНСКАЯ,
ЎзТАГ мухбири.

ЖАҲОН ТАЖРИБАСИНИ ҲИСОБГА ОЛИБ

Умумхалқ овоз бериши тартиби жорий этиладиган бўлди

1936 йилги Конституция СССРда референдум ўтказиш мумкинлигини эълон қилгандан кейин ярим аср ўтгач Совет фуқароларининг бу ҳуқуқи қонун билан мустаҳкамлаб қўйилди. СССР халқ депутатлари тўртинчи съезди умумхалқ овоз бериши (СССР референдуми) тўғрисида қонун қабул қилди,

Қонун лойиҳаси муаллифларидан бири, СССР Олий Кенгаши қонунчилик, қонунийлик ва ҳуқуқ-тартибот қўмитасининг раиси Ю. Х. Калмиков, ТАСС мухбири билан сиёсий ислоҳотни ривожлантириш учун ушбу ҳужжатнинг аҳамияти тўғрисида суҳбатлашди.

— Юрий Хамзатович, қонун жаҳон ҳамжамиятига яхшироқ қўшилишимизга имкон беради, деб умид қиламиз. Бироқ айрим сиёсатчилар ва олимлар жамиятимизни демократиялаш митингбозлик, оломон ҳокимияти (охлократия) йўлидан бормоқда деб ҳисоблашмоқда. Референдум ҳуқуқи юз берган тамойилларни чуқурлаштириб юбормасмикан?

— Жамоатчилик фикрининг фаол намоён бўлиши ҳамиша ҳам қабул қилинган доираларга, чегараларга сиғавермайди, аммо бу давлат демократик ҳаётининг ажралмас шаклидир. Агар халқ норози бўлса, ўз ғояларини ифодалаш учун майдонга чиқишни хоҳласа — бу фойдали нарса. Референдум жамоатчилик фикрини ифодалашни маърифатли шаклга солиши, энг муҳим муаммоларни ҳал қилишда халқни бирлаштириши лозим.

— Бу қоиданинг тарихий илдизлари ва уни қўлланишнинг энг ёрқин мисоллари қандай?

— Референдумнинг илдизлари Рим жумҳуриятида ўтказилган плебицитларга, Псков, Новгород, Киев вечеси йиғилишларига бориб тақалади. Европада дастлабки умумхалқ муҳокамаси 1449 йилда Швейцарияда давлатнинг молиявий аҳволи тўғрисидаги масалани ҳал қилиш учун ўтказилган эди.

Ҳозир ривожланган мамлакатларда муҳим масалалар ҳам, ҳатто майда масалалар ҳам референдум йўли билан ҳал қилинмоқда. 1974 йилда Грецияда худди шу йўл билан монархия режимини сақлаб қолиш керакми ёки бошқарувнинг жумҳурият шаклига ўтиш лозимми, деган масала ҳал қилинди. 1980 йилда Швецияда референдум асосида атом электр станциялари қурилишини тўхтатиш йўлига ўтилди. Европа иқтисодий ҳамжамиятига қўшилиш керакми — бу масала деярли барча мамлакатларда фақат фуқароларнинг фикрини ҳисобга олиш йўли билан ҳал этилди.

Мана булар эса одатдан ташқари ҳоллар: АҚШнинг айрим штатларида ҳатто автомобилларда хавфсизлик камарини қўлланиш керакми ёки йўқми деган масала референдум ўтказиш йўли билан ҳал этилмоқда.

— Сиз Швецияда, Швейцарияда, Грецияда, яъни аҳолиси асосан бир миллатдан иборат бўлган ва зич жойлашган мамлакатларда референдум ўтказилиши ҳақида мисоллар келтирдингиз. Бизда референдум тўғрисидаги қонун халқ иродасини холис акс эттира оладими?

— Ҳужжатнинг матнида умумхалқ муҳокамаси фақат СССР тақдири учун ғоят муҳим муаммолар юзасидан ўтказилиши айтилган. Менимча, мисол учун олганда, Иттифоқ таркибида қолиш керакми, деган саволга деҳқон ҳам, хизматчи ҳам, қолоқ кишилар ҳам, маълумотли одамлар ҳам жавоб бера оладилар.

Бундан ташқари кўпгина жумҳуриятларда референдумлар тўғрисида ўз қонунлари ишлаб чиқилмоқда (Россия билан Литвада эса бундай қонунлар қабул қилинди). Маҳаллий ўзини ўзи бошқариш тўғрисидаги қонунда ҳам ҳудудий референдум, чунончи шаҳарда, вилоятда референдум ўтказиш кўзда тутилган. Буларнинг ҳаммаси турли масалаларни ҳал қилиш чоғида аниқ бир жумҳуриятнинг, минтақанинг аҳолиси ўзига хос хусусиятлари, анъаналари ва билим даражасини ҳисобга олиб, жамоатчилик фикрига таянишга имкон беради.

— Лекин шундай муаммолар ҳам борки, уларни муҳокама қилиш чоғида моҳиятини чуқур англаб етиш, «розиман», «рози эмасман» деган икки жавобдан бирини танлашга асосланмаслик керак. Айтайлик, ерга мулкчилик тўғрисида гап борганда худди шундай бўлади...

— Ерга жамоа мулкчилиги асосида деҳқончилик қилишга кўникиб қолган аҳоли ерни давлат тасарруфидан чиқаришга асосан қарши туриши ҳам мумкин ёки бўлмаса, аксинча, ота-боболарининг шахсий ерлари бўлган кишилар ушбу ҳуқуқни сақлаб қолишни ҳимоя қилишлари мумкин. Аммо умумхалқ муҳокамасига жумҳуриятлар бўйича якун чиқарилади, хуллас Ўрта Осиё жумҳуриятларида ер давлат тасарруфида қолиши, Болтиқбўйи жумҳуриятларида эса ерга хусусий мулкчилик жорий этилиши эҳтимолдан холи эмас.

— Башарти Бутуниттифоқ референдумининг якунлари халқ депутатлари Россия съезди Ер ислоҳоти тўғрисида қабул қилган қонунга мос келмаса-чи?

— У ҳолда ваколатли орган халқнинг иродасига қўшилишга мажбур.

— Референдумда нималарни муҳокама қилиш мумкину, нималарни муҳокама қилиш мумкин эмас? Ўтган кузда Иттифоқ ҳукумати истеъфо беришини талаб қилиш Кремль деворларини ларзага солгани эсимизда. Фуқароларнинг ташаббускор гуруҳи ҳукумат истеъфоси тўғрисидаги масалани референдумга қўйилишига ҳаракат қилишга ҳақлими?

— Жаҳон тажрибаси бундай масалалар ўзга усуллар билан ҳал қилинишини кўрсатади. Агар ҳукумат ўз вазифаларини уддалай олмаса, Парламент унга ишончсизлик билдиради. Мамлакат Президенти хусусида ҳам худди шундай. Тўғри, Австрия қонунида бир жиҳат мавжуд, бу мамлакатда референдум ўтказиш йўли билан жумҳурият Президентини раҳбарликдан четлаштириш мумкин. Лекин бу ягона бир қоида, шу сабабли биз ундан фойдаланмадик, чунки Конституциямизда етарли даражада таъсирчан восита кўзда тутилган. Агар Президент қонунни ёки Конституцияни бузса, СССР халқ депутатлари съезди уни четлаштириши мумкин.

— Референдумлар тўғрисидаги Россия қонуни билан Иттифоқ қонуни ўртасида муҳим тафовут борми?

— Биз Россия қонунидаги кўп қоидалардан фойдаландик, лекин ундан нусха кўчирмадик, чунки у референдумни ўтказиш тартиби масалаларига, овоз беришга кўп эътиборни қаратади. Биз эса Сайлов тўғрисидаги қонунда кўзда тутилган қоидалардан фойдаланишни таклиф қилдик, холос.

Тафовут ҳам бор. Мана бир жиҳати: Иттифоқ қонуни озодликдан маҳрум этилган, шунингдек тергов қамоқхоналарида сақланаётган шахсларнинг референдумда иштирок этишига ҳуқуқ бермайди. Россия қонуни эса фақат ҳукм этилганлар референдумда иштирок этишига имкон бермайди.

— Иттифоқ қонунидаги ушбу таъриф айби исботланмаган киши айбдор эмас, деган тушунчага, инсон ҳуқуқларига қанчалик мос келади?

— Бу ерда қарама-қаршилик бор, эҳтимол масалани бошқача ҳал этиш лозим эди. Аммо биз хилма-хиллик бўлмаслиги учун сайлов тўғрисидаги қонунда баён қилинган таърифни сақлаб қолдик. Бунинг устига бундай тартиб демократик ҳисобланмаса-да, кўпгина мамлакатларда мавжуд: тергов қамоқхоналарида, референдумларда иштирок этишни уюштириш жуда катта ноқулайликларга сабаб бўлади.

— Фуқаро умумиттифоқ референдумини ўтказиш ташаббускори бўлиши ҳақиқатга қанчалик тўғри келади?

— Мен айниқса Москва, Ленинград каби аҳолиси кўп шаҳарларда бу унчалик қийин эмас, деб ўйлайман. Юз нафар маслакдошини топиш, имзо варақаларини олиш ва 2 миллион имзо тўплаш кифоя қилади.

Бунинг учун ғоят демократик тартибни кўзда тутдик, бу тартиб имзоларни нотариал тасдиқлашни талаб қилмайди, маҳаллий Шўролар ижроия қўмиталарининг тасдиқлаши кифоя қилади.

Имзо тўплангандан сўнг СССР халқ депутатлари съезди ёки СССР Олий Кенгаши референдум ўтказиш ёки бўлмаса қонуннинг 4-моддаси қоидаларига асосан референдумни рад этиш тўғрисида уч ой муддатда қарор қабул қилади.

Бироқ, менимча, мамлакатда референдум кўп ўтказилмайди: биринчидан, шунинг учун кўп ўтказилмайдики, такрор айтаман, бутун халқ учун энг муҳим муаммоларгина умумхалқ муҳокамасига қўйилиши керак; иккинчидан, шунинг учун ҳам кўп ўтказилмайдики, бу жуда қимматга тушадиган тадбир бўлиб, бюджетдан унга миллионлаб сўм сарфлашга тўғри келади.

Т. ЗАМЯТИНА,
ТАСС мухбири.

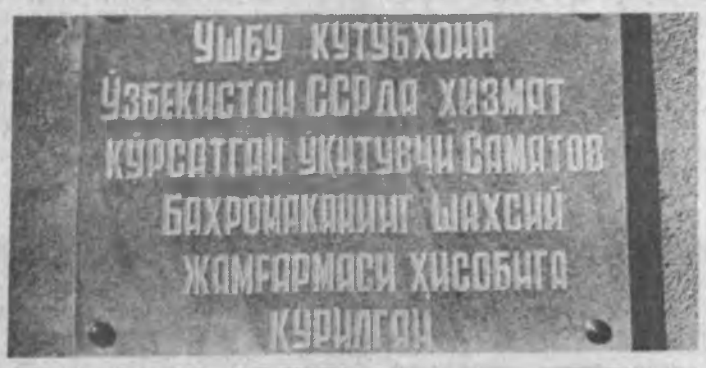

Фидойи

Ҳаётда шундай кишилар борки, улар ўтаётган ҳар бир кундан унумлироқ фойдаланишга, эл-юрт оғирини енгиллаштиришга интилиб яшайдилар. Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган ўқитувчи, Улуғ Ватан уруши қатнашчиси Баҳром Саматов ана шундай инсонларнинг биридир. У Самарқанд вилоятининг Пайариқ районида истиқомат қилади.

Баҳром ака мактабда ўқитувчи. У ёш авлоднинг пухта билим олиб, саводхон бўлишини истайди. Шунинг учун ҳам йиллар мобайнида жамғарган маблағи ҳисобига қишлоқда кутубхона ташкил этди. Эндиликда ўқувчилар бўш вақтларида бу ерга ташриф буюриб, турли соҳага оид адабиётлар билан танишишлари, билимларини мустаҳкамлашлари мумкин. Бунинг учун қишлоқ аҳли Баҳром акадан ғоят миннатдор. Ўзи ҳам баҳоли қудрат яшаётган, маошидан бошқа даромади бўлмаган оддийгина бир ўқитувчининг фидойилиги ҳар қанча таҳсинга лойиқ. Бундай олийжаноб инсонлар ҳамиша бор бўлишсин!

СУРАТЛАРДА: (юқоридан пастга) Баҳром Саматов; кутубхонанинг ташқи кўриниши; кираверишда ўрнатилган лавҳа.

Еркабой БОТИР олган суратлар.

САРИМСОҚОВЛАР ФЕРМАСИ

Убайдулла Саримсоқов бу йил «Қизил тонг» жамоа хўжалигидан яроқсиз ҳолга келган паррандахонани сотиб олди. Бу Убайдулла Саримсоқовнинг дастлабки хўжалик шартномаси бўлди.

Фермернинг эллик бошга яқин қора моли бор. Унинг ёнига хўжаликдан бўрдоқига боқиш учун олинган қирқ бош новвос қўшилди. Ана шулар учун бино керак бўлиб қолган эди. Янгисини қуришга пул ҳам, вақт ҳам кўп кетади.

Жамоа хўжалиги Гулистон ноҳиясидаги энг кекса хўжаликлардан ҳисобланади. Бу ерда омилкор кишилар меҳнат қилишади. Саримсоқовни эса фермерларнинг энг тажрибалиси деб айтишади. Бундан уч йил муқаддам, баъзилар гап-сўзлар билан овора бўлиб юрган бир пайтда, ўз жамғармалари ва олган қарзини ишга солган Убайдулла ака сигирлар сотиб олди, ҳовлидаги оғилхоналарини кенгайтирди. Жамоа хўжалиги билан тузилган шартномага мувофиқ, сутни ем-хашакка алмаштира бошлади. Бутун оила бир ёқадан бош чиқариб ишлайди.

Фермерлар олган даромадларидан оқилона фойдаланмоқдалар, бу пулларни энг аввало хўжаликни мустаҳкамлашга сарфламоқдалар. У. Саримсоқов озуқа экинлари етиштириладиган далада ишлаш учун техникани ижарага олади, уни ўзи бошқаради. Хусусий машиналар сотиб олиш ҳақида ҳам ўйлаб юрибди. Хуллас, ферма кундан-кунга юксаляпти: 1989 йилда жамоа хўжалигига 13 тонна маҳсулот — асосан сут топширилган бўлса, ўтган йили бу кўрсаткич 19 тоннага етди.

ҚАШҚАДАРЁ ЯНГИЛИКЛАРИ

ИЛЛАТЛАРНИ ФОШ ЭТАДИ

Вилоят матбуот уйида қашқадарёлик иқтидорли ёш рассом Нурмон Бердиев ижодига бағишланган кўргазма иш бошлади. Унда мўйқалам соҳибининг қайта қуришга ғов бўлаётган ярамас иллатларни очиб ташловчи ҳажвий расмлари, табиат гўзалликларини мадҳ қилувчи график ишланмалари намойиш этилмоқда. Бу хайрли ишни Ўзбекистон Журналистлар уюшмасининг вилоят ташкилоти уюштирган.

УЙ ЖИҲОЗЛАРИ ЎЗЛАРИДАН

«Қарши қурилиш» ишлаб чиқариш бирлашмасининг Таллимаржондаги марказий таъмирлаш устахонаси ўрнида Олмалиқ уй жиҳозлари фабрикасининг бўлинмаси очилди. Халқ депутатлари Нишон район кенгаши ижроия қўмитасининг ташаббуси асосида вужудга келган корхонада кичкинтойлар учун кийим жавонлари, хонтахталар, стол, стуллар тайёрлаш йўлга қўйилди. Айни пайтда 51 ишчи-хизматчи меҳнат қилаётган бу кенжа корхонанинг истиқболи катта. Кейинчалик унинг ишлаб чиқариш жараёнларини кенгайтириш ҳисобига рўзғорбоп уй жиҳозлари тайёрлаш ҳам йўлга қўйилади.

САЛЛАБОП МАТОЛАР

Косон шаҳридаги бир вақтлар унитилиб қолдирилган эски тегирмон яна аҳоли эҳтиёжини қондира бошлади. Электр ускуналари ва эҳтиёт қисмлари тамоман янгиланган бу тегирмонда бир кеча-кундузда 400 тонна ғаллани тортиб, ун қилиш мумкин.

Шаҳарда миллий ширинликлар: парварда, новвот, ҳолва тайёрлайдиган цехлар ҳам ишлаб турибди. Яқин орада қариялар учун саллабоп матолар ишлаб чиқарадиган ва шойи тўқийдиган цехлар ҳам ишга туширилади.

Пўлат ГАДОЕВ,
«Халқ сўзи»нинг мухбири.

КОМБИНАТНИНГ ҚУРИЛИШЛАРИ

Сурхондарё вилоятида шоли тайёрловчи асосий корхона — Гагарин дон маҳсулотлари комбинатида 20 минг 400 тонна хом ашё сиғадиган ғалла омбори фойдаланишга топширилди. Корхонанинг омбор хўжалиги қарийб уч баравар кенгайди. бу эса ноҳияда етиштирилган барча ҳосилни сақлаш учун қабул қилиб олиш имконини беради. Шу вақтгача янчилган доннинг ярмидан кўпроғини вилоят ташқарисига жўнатишарди.

Комбинатнинг бошқа участкаларида ҳам қувватлар кўпайтирилмоқда. Ҳозир шоли тозалаш цехини таъмирлаш ниҳоясига етиб қолди. Бу ишлар тугалланиши билан ҳозиргига нисбатан бир ярим баравар кўп маҳсулот чиқарилади. Комбинатда ишлаётган омухта ем цехига хом ашё етказиб бериш ҳам кўпаяди.

(ЎзТАГ мухбири).

Деҳқончилик саноати янгиликлари

ЯНГИЧАСИГА ИШЛАЙЛИК

Андижон вилоятидаги «Савай» давлат-хўжалиги техникумининг Мирзараим Турдиев бошлиқ ижарачилари пахта мавсуми якунларига кўра, 17 минг сўмга яқин мукофот пули олдилар. 20 гектар майдоннинг ҳар гектаридан шартномада кўзда тутилганидан етти центнер кўп, яъни 32 центнердан хом ашё олинди. Хўжалик бошқа кўплаб жамоаларнинг даромади ҳам салмоқли бўлди.

— Фойданинг катта бўлиши — ижара натижасидир, — дейди давлат хўжалиги-техникум директори А. Аҳмедов. — Деҳқонлар эндиликда юқори натижаларга эришишдан жуда манфаатдор бўлиб қолишди. Ҳозир ижарачиларимиз янги мавсум шартномаларини имзолашмоқда. Барча звенолар қўлга киритилган кўрсаткичларни яхшилаш ниятидадирлар. Шу боисдан деҳқонлар илғорлардан иш ўрганиш, иқтисодий ўқув ташкил этиш хоҳишини билдирдилар.

Ўзининг 60 йиллигини нишонлаган хўжалик кейинги йилларда анча орқада қолган эди. Энди эса меҳнаткашлар вилоятда энг яхши хўжаликлар қаторига ўтиб олишга қарор қилдилар. Бунинг бирдан-бир йўли ижара муносабатларига тўла ўтиш, фан ва техниканинг энг янги ютуқларини жорий этиш эканлигини яхши биладилар. Жумладан, улар биринчи марта академик М. Муҳаммаджонов усули бўйича ерни чуқур ҳайдадилар, баҳорда томчилаб суғориш қурилмаларини ўрнатишни режалаштиришмоқда. Деҳқонларнинг бошқа режалари ҳам бор.

(ЎзТАГ).

Муштарий ташвиши

БЕЗОРИНИНГ ТАНОБИНИ КИМ ТОРТАДИ?

Йил бошида турли ташкилотлар, хизматлар, муассасалар ўтган ўн икки ой якунларини чиқариб, шу вақт ичида рўй берган энг муҳим воқеани аниқлайдилар. «Среднеазиатская магистраль» газетасининг журналистлари ҳам бундан четда қолмадилар. Улар нима учун ўтган 1990 йилда пассажир вагонлари кескин етишмаганлигини аниқлашга уриндилар. Газета ходимлари муаммонинг фақат бир жиҳатини текшириб, кишини лол қолдирадиган хулосага келдилар. Поезд кетаётган пайтда вагон деразаларининг тошбўрон қилиниши натижасида вагонлар етишмаётганлиги аниқланди.

«33-Москва—Андижон поезди Тошкент станциясида тошбўрон қилинди. 6 та вагон деразалари синди», «24-поезд Хўжайли станциясидан жўнаб кетаётган пайтда бешта вагонга тош отилди», «23-Душанба—Москва поезди Ҳисор—Чептўра довонида тошбўрон қилинди. 6 та вагон деразалари синди...». Бундай хабарлар ҳар куни Ўрта Осиё темир йўли пассажир хизмати раҳбарияти номига келиб туради. Салкам бир йил ичида магистраль вагон депоси ходимлари юз мингта синган деразаларни алмаштирдилар. Мамлакатнинг 32 та темир йўли орасида Ўрта Осиё темир йўли пассажир поездлари тошбўрон қилиниши ва ремонт қилиш учун жўнатилиши жиҳатидан биринчи ўринда турибди.

Афсуски, бу борада жумҳуриятимизнинг аҳволи ҳам яхши эмас. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, асосан Ўзбекистон ССЖ ҳудудида, айниқса Салор, Келес, Дарбоза, Ўртаовул, Жиззах, Қува, Марғилон, Қўқон, Бекобод, Термиз станциялари атрофида вагон деразалари тошбўрон қилинади.

— Ўтган йили магистралда вагон деразаларини тошбўрон қилиш ҳалокатли тус олди, — дейди пассажир хизмати бошлиғининг ўринбосари В. Валиулин. — Ҳудудимиздан ўтадиган деярли ҳар бир поезд деразаларига тош отилади. Яқинда Москвада командировкада бўлдим. Қозон вокзалига поезд келадиган пайтга атайлаб бордим. Поездни кўриб, дилим вайрон бўлди. Поезд эмас — лўлиларнинг манзилгоҳига ўхшайди: вагон деразалари кўрпа-тўшаклар билан беркитиб қўйилган... Иш шунга бориб етдики, транспорт милицияси ходимлари ўтган йил кузида безориларни аниқлаш юзасидан текшириш ўтказдилар. Бироқ, афсуски, унинг натижаси бўлмади. Рўй-рост айтадиган бўлсак, ходимлари кам ва техника воситаларига эга бўлмаган милиция бу ишда тартиб ўрнатишга қодир эмас. Аммо поездларни кимлар тошбўрон қилмоқда? Одатдагидек, болалар. Катталарнинг назоратида бўлмаган болалар йиғилишиб, темир йўл полотносига йўл оладилар. Пана жойлардан туриб, кўпинча эса ошкора равишда пассажир вагонларига тош отадилар. Бундай ҳужумлар моддий зарар келтиришидан ташқари пассажирларнинг оғир жароҳатланишига ҳам сабаб бўлди.

Муаммонинг бошқа томони ҳам эътиборни тортади. Йўл ва транспорт милицияси вакилларининг ана шу безорилар ўқийдиган мактабларга мурожаат қилишлари натижа бермади. Ана шу мактаблардан фақат «бизнинг мактаб ўқувчиларимиз бундай қилмайдилар», деган ғазабнок хатлар олинади.

Аҳволдан қандай қилиб чиқиш мумкин? Темир йўл бошқармаси ойна заводи ташкил этиб, дероза ромларини алмаштирадиган ишчилар штатини кўпайтиришни мўлжалламоқда. Афтидан, милиция ҳам яна бир неча марта рейд ўтказишни режалаштирмоқда. Бундай безорилик ҳаракатларининг олдини олиш билан эса оила ва мактаб жиддий шуғулланиши зарур, деб ўйлаймиз...

МОСЛАШИШ ЖАРАЁНИ

Тошкент Олий фирқа мактаби сиёсатдонлик ва бошқарув олийгоҳига айлантирилди. Журналист Ж. ЭРГАШЕВА янги олийгоҳ ректори вазифасини бажараётган М. И. ИСКАНДАРОВ билан суҳбатда бўлди.

— Домла, мантиқан ўйлаб қараганда инқирозлар, емирилишлар даврида ҳар қандай тарқоқ жамоа ҳам ўз сафларини мустаҳкамлашга, жипслашишга ҳаракат қилади. Коммунистик фирқа эса ўз аппаратини кенг миқёсда қисқартирмоқда, кадрлар ўчоғи ҳисобланган айрим фирқа мактабларини беркитмоқда. Кўп йиллар Олий фирқа мактабидек даргоҳга раҳбарлик қилган тажрибали фирқа аъзоси сифатида фикрингизни билдирсангиз; шундай йўл билан фирқанинг обрўсини тиклаб бўладими?

— Мантиқан олганда, ҳа. Давр талаби асосида иш тутиб, бошқа сиёсий оқимларга ҳам йўл очиб бериш инсоф ва адолатнинг мезонидир. Биз етмиш йил мобайнида Коммунистик фирқани ягона етакчи ва раҳбар куч деб келдик. Бошқа сиёсий оқимларни, уларнинг тарафдорларини — нечоғли инсонпарвар ғояларни илгари сурган бўлишмасин — чин маънода бўғиб қўйдик.

Муқаррар рўй беражак инқирознинг олдини тўсиш йўлида жуда самарасиз иш олиб бордик: яъни фирқа аппаратларини азбаройи рус тилида қарор ёза олгани учун ишга қабул қилинган кадрлар ҳисобига бетўхтов йириклаштирдик, уларнинг маошларини оширдик, айни дамда далада, фермаларда рўзгор ғамидан ўзга нарсага вақт топа олмаган йигит-қизлар билан сафларимизни мустаҳкамладик.

Энди буларнинг ҳаммасига аста-секин чек қўйилмоқда. Аммо фирқа мактаблари беркитилаяпти, дейиш нотўғри. Улар ўз йўналишларини ўзгартиришаяпти, холос. Энди бу даргоҳларнинг эшиклари бошқа сиёсий фирқа аъзоси бўлганлар учун ҳам кенг очилди. Муҳими, бунга бизни ҳеч ким мажбур қилгани йўқ, ўз ташаббусимиз билан қанча елиб-югуриш, ташвишлар эвазига эришдик.

— Янги олийгоҳ зиммасига юкланган вазифалар ҳақида.

— Биз бу масалани мустақил жумҳуриятда жойлашган олийгоҳ маъмурияти сифатида мустақил ҳал қилдик. Жумҳуриятимиз иттифоқдош жумҳуриятлар, чет мамлакатлар билан бевосита дипломатия, иқтисодий, савдо алоқалари ўрнатадиган бозор иқтисодиётига ўтиши муносабати боис савдо-сотиқ сиёсатини яхши тушунадиган, уни бошқара оладиган саводли сиёсатдонлар, уддабурон бошқарувчилар ниҳоятда зарур. Сиёсатдонлик — давлат юритиш ҳақидаги илм. Ҳар бир жумҳурият мустақилликка интилаётган бугунги кунда бу илмни ўзлаштирмасдан туриб бир қадам ҳам илгарилаб бўлмайди.

Ўзбекларда нақл бор: «Бозорингни ўзинг қил». Бу — етиштирган маҳсулотнинг қадр-қимматини ҳам, харажат имкониятларингни ҳам ўзинг яхши биласан, деганидир. Шу пайтгача Ўзбекистон асосан хом ашё етиштириб берувчи маскан бўлгани ҳолда, унинг савдо-сотиғини, яъни «бозор»ини ўзгалар қилиб келдилар. Бу эса «Ўзбекистонни Россия боқаяпти» ёки «Ўрта Осиёни шунча боққанимиз етар» қабилидаги кўнгилсиз гап-сўзларнинг газак олишига сабаб бўлди.

Янги олийгоҳ сиёсатдонлар, ишлаб чиқаришни бошқурувчилар, чет эллар билан мулоқотда бўладиган элчилар тайёрлаб беради. Олий фирқа мактабига вилоят ва жумҳурият фирқа қўмиталарининг тавсияси билан келган ҳар бир киши шак-шубҳасиз қабул қилинган бўлса, энди талабалар жуда катта синов якунига қараб саралаб олинадилар. Уларга сабоқ берадиган муаллимлар, ҳатто талабаларнинг маълум бир қисми Америка, Япония каби бозор иқтисодиёти кенг кўламда ривожланган капиталистик мамлакатларга тажриба ўрганиш учун юборилади.

— Олий фирқа мактабини сиёсатдонлик ва бошқарув олийгоҳига айлантириш ҳақидаги фикр Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг 1990 йил августда бўлган пленумида кўтарилган эди. Сентябрда эса икки юз нафардан ортиқ киши ўз ишини, оиласини ташлаб, ўқиш учун турли жумҳуриятлардан етиб келди. Аммо бу пайтда олий мактаб йўналишини ўзгартирганди. Бузилган кайфият, йўл харажатлари ҳақида гапирмай қўя қолайлик. Мамлакатнинг бозор иқтисодиётига ўтиши муносабати билан ҳамма жойда оммавий суръатда иш ўринларини қисқартириш кетаётган бир пайтда, уларнинг кўнгилдагидек иш топишлари жуда қийин. Ёки ишчи-деҳқон вакиллари ўқиётган тўрт йиллик курсларни олайлик. Кимнинг бир йиллик, кимнинг икки-уч йиллик умри куйди. Уларни бошқа олийгоҳларга ўтказиш ҳақидаги тавсия ҳам лайлакка ликопчада қўйилган таомдай гап. Чунки барча олийгоҳлар ўқув йилининг бошидаёқ керагича талаба қабул қилишган.

— Янгиликнинг ҳаётга тадбиқ этилиши ҳамиша оғир тушади. Нимадандир воз кечмасдан туриб, иккинчи бир нарсага эришиб бўлмайди. Тўғри, мактаб маъмурияти баъзи масалаларда эътиборсизликка йўл қўйди. Лекин ўқиётган талабаларни сиртқи курсларга ўтказиб, ҳаммасини ўз имконияту қобилиятларига мос иш билан таъминлаш масъулиятини зиммамизга олганмиз.

Хуноблик

АЙҚАШ-УЙҚАШ ТУШЛАР

«Таъбирнома» сохталиги ва уни яратганлар пухталиги

Китоб магазинларида «Меҳнат» нашриёти 1990 йилда юз минг нусхада босиб чиқарган, ҳар донаси 2 сўм 50 тийин турадиган «Таъбирнома» сотилмоқда. Бундай рисолалар ўзимизда қадимдан мавжудлигини (туркона бепарволигимиз туфайли ҳалигача ҳозирги алифбода чоп этилмагани учун) билмаган, уни умрида биринчи кўраётган ўзбеклар ушбуни тезроқ олиб қолишга ошиқмоқдалар, чунки китоб муқовасида «Тушларнинг илмий асосланган талқини» деб ёзиб қўйилган. Ёзган олимнинг кимлигини билишга уринган овора бўлади: исми шарифи ҳеч қаерда кўрсатилмаган.

Аслида эса «Мен тушларни анъанавий тушунганимиздек изоҳлаш ёки таърифлаш усулини таклиф этмаяпман» (7-бет). «Ажабланарли жойи шундаки, мен фойдаланган рус таъбирномаларида, шунингдек инглиз, француз таъбирномаларида «агар тушингда бўш тобут кўринса, бу ишдаги зафардан дарак беради» каби чала-чулпа гаплардан муаллиф борлиги аниқ билиниб туради. Лекин нашрга тайёрловчилар негадир китобхонни муаллиф билан таништиришни лозим топмаганлар. Бугина эмас. Рисола рус тилидан таржима қилингани ва бу ишни ким бажаргани ҳам сир тутилади.

Юқоридаги гаплардан кўринадики, гарчи муаллиф тушларни анъанавий эмас, балки янгича (илмий асосда) таърифламоқчилигини айтса ҳам, аслида ҳамма таъбир ва таърифларни Оврўпода тарқалган таъбирномалардан олган. 16—17-бетларда у онанинг ёки 50 ёшдаги эркак кишининг тушларини таҳлил қилгандай бўлади. Аммо барибир уларда кўринган нарсаларни мавжуд таъбирномалар асосида изоҳлайди. Китобда тушда кўринган бирор нарсанинг нега бундай жўяш (таъбирлаш) лозимлиги, масалан тобут нега ишдаги зафар ёки ютуқни билдириши илмий асосланмаган. Нега бир хил нарса, масалан илон Ғарбий оврўполик тушида кўринса маккорлик, хоинлик, аммо ўртаосиёлик тушида бойлик деб таъбирланиши, бунинг сабаби каби масалалар умуман тилга ҳам олинмаган, чунки муаллиф фақат христиан дини тарқалган мамлакатлардаги таъбирномалардан фойдаланган. Шунинг учун ҳам уни «тушларнинг илмий асосланган талқини» деб ёки «қандай миллатга мансублигидан қатъий назар» ҳаммага тааллуқли деб бўлмайди.

Китобнинг «Туш кўраётганда ўзини қандай тутиш керак» (?!) номли бобида (20-бет) шундай гаплар бор: «Тушда рақибни курашмасдан ҳам енгиш йўллари бор. Масалан, рақибини қучоқлаб, у билан қўшилиб енгиш» (?!). «Ҳар қандай хатарли зодни (?) кўрманг, унинг исмини сўраш мумкин ва керак... Сиз ўша махлуқнинг исмини билиб олсангиз, кейинги тушларингизда уни ўзингизга хизмат қилдира оласиз, уни истаган вақтингизда чақириб олишингиз, ҳатто ўнгингизда ва одатий ишларда ёрдам беришни талаб қилишингиз мумкин»?! (21-бет).

Муаллифнинг ана шундай «илмий» таълимотларини тушида эсига келтириб, унга амал қилиб, «рақибини қучоқлаб, у билан қўшилиб кетиш» усули ила уни енгган ёки тушида бир кўринган «хатарли зод»дан (?!) исмини сўраб, кейинги тушларида, ҳатто ўнгида ҳам уни чақириб ўзига хизмат қилдирадиган киши қаерда бор экан? Борди-ю, бундай қаҳрамонлар мавжуд бўлишса нега улардан бирортасининг номи қаламга олинмаган? Эҳтимол, бундай саволларга мазкур «илмий» таъбирноманинг масъул муҳаррирлари М. Тенглашев, Х. Норхўжаев жавоб берарлар? Албатта, жавоб беришлари керак, чунки улар чиқарган бу китобга нисбатан жавобталаб саволлар ғоят кўп.

Таъбирномада таъкидланишича, «Туш... хотира ва тасаввуф фаолиятининг натижасидир» (4-бет). Чиндан ҳам киши одатда ёшлигида кўрган, билган ёки эшитган нарса-ю ҳодисалар ҳақидаги тасаввурига, хотирасига боғлиқ тушларни кўриши мумкин. Ўрта Осиё шароитида, айниқса қишлоқларда туғилиб ўсганлар тушларида кокос пальмаси, кокос сути, грейфрут, цитрон, пампельмус деб аталувчи ўсимликларни кўришлари ёки бундай ўсимликларни кўриб, номини суриштириб, билиб олишлари мумкинми?

Шу жиҳатдан қаралса, монастирь черков, бут, хоч, салиб (кресть), печкачи, эҳром, чиптаковуш, курка, қисқичбақа, малина, пакет, вальсга тушиш, ассигнация, бисквит, пирог, кисель, шчи кабилар кимларнинг тушига киради? Бундайларга китобда берилган таъбирлар ўзбекларга, умуман туркий халқлар, айниқса ислом руҳида тарбияланган кишиларга тўғри келадими?

Бунинг устига тушда кўринган нарса ва ҳодисаларга берилган таъбирлар ўзбек халқига маълум таъбирларга мутлақо тўғри келмайди. Масалан, ўзбек ва умуман мусулмон таъбирномаларида тушдаги қон — ёруғлик, яхшилик, сув — илм ва ёруғлик, учиб юриш — бегуноҳлик, поклик ёки саломатлик белгиси, нон — ризқ-рўз, илон — бойлик деб жўяланади. Рус тилидан таржима қилинган бу таъбирномада эса қон — кутилмаган иш, бурундан келса — пул йўқотиш (34-бет), сувнинг ўзига таъбир йўқ, лекин сувнинг тозасини ичсангиз — иқбол, лойқаси — беморлик, сувга шўнғиш — қийин аҳволга тушиш, ...сувни тўкиш — уятли иш, шаршарага(сувга) қараш — даҳшатли учрашув (24-бет), парвоз қилиш — бахт, бемор учун — ўлим (51-бет), нон — даладаги дон ҳолида (?!) — даромад, ёпилаётган бўлса — бахтсизлик (49-бет), нон (ўрис нон, булка) — оилада ўлим (43-бет), илон — маккорлик, хоинлик, судралиб яқинлашса — дард, касаллик (41-бет) каби маъноларни англатармиш.

Христиан руҳонийлари туғган бу таъбирнома юз минг нусхада тарқалгандан кейин ўзбеклар, айниқса ота-она ва фарзандлар орасида тушдаги бир нарсани икки хил жўяб, англашилмовчилик кучаймасмикан?

Китобда қадимги рус таъбирномаларидан олинган икки жадвал илова қилинган. «Ой - кунлари» дейилган биринчи жадвалда (61-бет) ойнинг ҳар бир кунида қандай тушлар кўрилиши баён қилинган. Масалан, ойнинг биринчи кунида «оилавий нохушлик келтирадиган тушлар», иккинчи кунида «тезлик билан ўнгидан келадиган тушлар», 13-кунида «ишқий зафар ва ҳузурбахш тушлар», 21-кунида «орзуларнинг ушалишига олиб борадиган тушлар» кўринаркан.

Ойнинг муайян бир кунида дунёдаги ҳамма кишилар (миллатидан қатъий назар) бир хил туш кўришлари ажабланарли бўлишидан ташқари, бу жадвал олдинги саҳифаларда тушларга берилган турли-туман таъбирларга қарамаса ҳам бўлар экан, деб ўйлашга олиб келади.

62—63-бетлардаги жадвалда ойнинг бахтли ва бахтсиз кунлари кўрсатилган. Бунда ойнинг 1, 3, 5, 12, 13, 17, 19, 22, 25, 26, 29-кунлари «бахтсиз кунлар», ҳатто бундай кунларда ҳеч нарсага уринмаслик ёки сафарга ҳам чиқмаслик керак деб таъкидланади. 29-кун «Ҳар жиҳатдан бахтсиз кун» бўлиб, шу куни «беморлар соғайиб кетишар» экан (?!).

«Илмий жиҳатдан асосланган» бундай гапларга ишонганлар ҳар ойда ўн бир кун бирор иш қилмасдан, бирор жойга бормасдан, номаълум кишилар томонидан яратилган бу китобга термулиб, бахтсизликдан оҳу нола чекиб ўтираверишар экан-да.

Хулоса қилиб айтиш керакки, бу «Таъбирнома» Шарқда машҳур бўлган, Қуръони Карим ва ҳадислар асосида тузилган таъбирномаларга, халқимиз орасида қўлланиб келинаётган туш ҳақидаги ривоятларга бутунлай зид ва ёт. «Таъбирнома»нинг на муаллифи кўрсатилган (чунки кўрсатилса унга пул тўлаш керак бўлади), на таржимонлар номи. Уч босма тобоқ китоб таржимаси энг юқори баҳода 300 сўм, нашр харажатлари 30—40 минг сўм десак, китобча баҳоси 30—40 тийиндан ортмаслиги керак. Уни 2,5 сўмдан сотиш билан кимларнингдир чўнтагига 200 минг сўмдан ортиқ пул тушаяпти. Ўз маънавияти, маданиятига зид китобни фақат шахсий манфаати учун қўпол хатоларга йўл қўйиб бўлса-да, тезтоблик билан нашр этиш, халқ фикрини нотўғри таъбирлар асосида чалғитишни нима деб тушунса бўлади? Мутасадди ўртоқлар бундай бемаъниликларга қандай қилиб бефарқ қараб туришибди экан?

Исматулла АБДУЛЛАЕВ, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган фан арбоби, филология фанлари доктори.

Насимжон МАМАТОВ, филология фанлари доктори.

Умуман мамлакатимизда, жумладан жумҳуриятимизда экологик ҳолат, атроф муҳити муаммолари ўткирлашгани сари касалликлар тури кўпайиб, кўлами кенгайиб бормоқда. Соғлиқни сақлашнинг аҳволи эса ўзига яраша. Бундай шароитда табобат бобида фидокорлик кўрсатишга астойдил бел боғлаган фидойи мутахассислар нақадар асқотиши ҳаммага маълум.

Тошкентдаги тиббиёт техникуми асосан маҳаллий миллат қизларидан малакали ҳамширалар тайёрлашда беназир хизмат кўрсатаётган билим масканларидан ҳисобланади. Сиз ушбу суратда техникум директори Турсунхон Умарованинг шогирдлари даврасида кўриб турибсиз.

Еркин БОТИР олган сурат.

Инсон ва табиат

ДАҲШАТ МЎРИЛАРИ

359- Шарғун сайлов округида ҳам Ўзбекистон халқ депутатлигига кураш қаттиқ бўлди. Даъвогарлар уч нафар эди. Қайта сайловдан кейин ғалаба Шарғун шаҳар Шўро кенгашининг раиси Муҳаммади Муродуллаевга насиб этди. Шарғунлик Р. Саидов бундан олдин қаторасига икки марта Ўзбекистон ССР Олий Совети депутатлигига сайланган, «Ўзбекистон» жамоа хўжалигининг раиси В. Алиматов ҳам «Мен ўтмасам, ким ўтади?» деб юрган эди. Хуллас, кўпчилик Муродуллаевнинг муваффақиятига ишонмаганди. Сайлов натижаларини кузатиб борганлар «Тожикистон алюмин заводини ёптириш учун қилган ҳаракатлари Муродуллаевга катта фойда берди», дейишди.

— Муҳаммади Бобоевич, сайловдаги муваффақиятларингизни кўпчилик ўртоқлар Турсунзода шаҳридаги алюмин заводига қарши олиб борилган «жанг»лар билан боғламоқдалар. Шу ростми!

— Тўғрисини айтсам, номзодим рўйхатга олингандан сўнг ҳам муваффақиятга умид қилганим йўқ. Бир куни ноҳия партия қўмитасининг биринчи котиби В. Хомяк ҳузурига чақириб, «Номзодингни қайтариб ол!» деб қолди. Ҳамма гап тушунарли. Номзодимни кўрсатган дашнободликлар билан маслаҳатлашган эдим, улар «Орқага чекиниш йўқ!» деб туриб олишди.

Ўзингиз биласиз, сариосиёликлар кўп йиллардан бери Тожикистон алюмин заводининг жабрини тортиб келадилар. Саксон тўққизинчи йилнинг ёзида Сариосиёда яшаш жуда қийин бўлиб қолди. Кейин билсак, худди ўша ойлари ҳавонинг ифлосланиш даражаси ғоят кўтарилиб кетган экан. Одамлар заҳарли ҳавонинг таъсирини очиқ-ойдин сеза бошлаганларидан сўнг ғалаёнлар, кўтарилишлар бошланди. Ўқитувчиларнинг август кенгашида ноҳиядаги обрўли ўртоқларнинг бири минбарга чиқиб, атроф-муҳитининг мусаффолиги учун курашадиган гуруҳ тузишни таклиф қилибди: «Агар оғзимизни очиб юраверсак, бу завод бир неча йилда наслимизни қуритади!» деб айтибди. Бу ҳамманинг кўнглидаги гап эди.

Хуллас, ўшанда халқнинг оғзига уриш учун жамоатчилик асосида ишчи гуруҳи эмас, «юқори»нинг таклифи бўйича депутатлар гуруҳи тузилди. Унга Сариосиё ноҳияси фирқа қўмитасининг биринчи котиби Хомяк раис қилиб қўйилди. Мен унга ўринбосар эдим. Хомякнинг алюмин заводидан бўлак ҳам ишлари кўп эди. Табиийки, гуруҳнинг ҳамма ташвишлари менинг зиммамда қолди. Биз фаоллар билан Тожикистон алюмин заводига бордик. Кейин уларни Сариосиёга таклиф этдик. Албатта, учрашувлар чоғида паст-баланд гаплар бўлди. Қарабсизки, ўзим ҳам билмаган ҳолда алюмин заводига қарши ҳаракатнинг ташкилотчисига айланиб қолдим. Бу борада менинг номзодимни Ўзбекистон халқ депутатлигига кўрсатишди. Айни сайловолди учрашувлари авжига чиққан кунлари, бир неча фаоллар билан шу масалани бир ёқли қилиш учун Москвага жўнаб кетдик. Қўлимизда корхонанинг ҳалокатли асоратлари ҳақида ҳикоя қилувчи видеокассета бор эди. Совминга ана шу кассетани олиб бориб намойиш қилдик. Чунки шу пайтга қадар Москвадаги ўртоқлар завод чиқиндиларининг Сариосиёга зарари йўқ, деган фикрда эдилар.

Алҳол Иттифоқ Рангли маъданлар вазирлиги ҳайъатида мазкур масала муҳокама қилинадиган бўлди. Биз қабулхонада ўтирибмиз. Ичкарига кирайлик десам, шошманглар дейишади. Гап-сўзлардан ичкарида алюмин заводи масаласи муҳокама қилинаётганлигини билиб қолдик. «Ҳай-ҳай»лашганига қарамасдан вазирнинг кабинетига кириб бордик. Мунозарага аралашиб, қўлимиздаги далилларни стол устига ёйиб ташладик. Чунки вазирлик раҳбарлари шу дамда ҳам фақат алюмин заводи раҳнамоларининг маълумотларига таяниб мулоҳаза юритаётган эдилар. Табиийки, улар «Сариосиёдаги экологик муҳитнинг хароблашувида бизнинг айбимиз йўқ», деган фикрни қаттиқ ушлаб олган, бошқаларни ҳам шунга ишонтиришга зўр беришарди. Ҳатто бу фикрни марказий матбуот саҳифаларида айтишга муваффақ бўлдилар. Чунончи, «Правда» рўзномасининг 1989 йил 9 январь сонида «Хавфли чақириқларнинг кераги йўқ» сарлавҳали мақола эълон қилинди. Унинг тагига турсунзодалик 72 киши имзо чеккан. «Кўпгина қишлоқлар ҳатто ибтидоий тиббий хизматдан ҳам маҳрум. Санитария маорифининг даражаси паст жойда эса одамлар оилани планлаштиришни билмайдилар», — деб ёзган эди ўшанда «Правда». Рўзнома «Оилани планлаштириш» деганда нимага шаъма қилаяпти? Бизга нимани таклиф этаётир? Агар туғилиш кам бўлса, болаларнинг ўлими ҳам кам бўлади демоқчими? Шундан сўнг мазкур мақола муаллифлари «Сариосиё ҳақиқати», «Правда Востока», «Муштум» сингари нашрларни кампаниябозчиликда айблайдилар.

«Литературная газета»нинг махсус мухбири А. Кружилин эса «Правда»дан бир куи кейин «Сариосиё ноҳиясида Тожикистон алюмин заводи мўриларидан чиқаётган фтордан бирорта ҳам одам зарар кўргани йўқ», деб ёзди. Нуфузли ва ваколатли комиссия хулосасидан эса «флюороз» деган касаллик Сариосиё ноҳиясида 8,8 марта кўпайганлиги таъкидланган. Бу — ҳавода фтор миқдорининг ортишидан келиб чиқадиган дарди ногиҳон. «Литературная газета»нинг ўз мухбири Н. Асадуллоев билан суҳбатда завод директори М. Синани Сариосиё ноҳиясидаги экологик мувозанатнинг бузилишида заводимизнинг мутлақо айби йўқ», деб айтган.

Ўшанда Совминдан чиқиб тўғри «Правда» рўзномасига бордик. Қўлимиздаги ҳамма далилларни бўлим муҳаррирининг олдига қўйдик. Аввалига муҳаррир баланддан келди. Бошқа идораларнинг эшигини ҳам билишимизни айтганимиздан сўнггина сал пастга тушди. Суҳбат охирида, албатта, ўша мақолага раддия беражагини айтиб, биз билан хайрлашди. Ана шу суҳбатга ҳам бир йил бўлаяпти, раддиядан эса дарак йўқ.

Қанча тортишув ва жанжаллардан сўнг алюмин заводининг раҳбарлари Сариосиё ноҳиясига уч миллион сўм миқдорида товон тўламоққа рози бўлдилар. Ана шу пулга улар мактаб, болалар боғчалари, соғлиқни сақлаш муассасалари қуриб беришлари керак эди. Бу борада ҳам қандайдир, ишлар ҳам қилинди. Бироқ Сариосиёда ўнта фельдшерлик пункти қурилгани билан мўрилардан чиқаётган фторнинг таъсир даражаси камайиб қолмайди-ку? Бунинг устига завод берган бу маблағ билан биз йўқотган саломатлигимизни тиклаб оламиканмиз? Ахир инсон умри, соғлиғи ҳеч маҳал пул билан ўлчанмаган-ку? Миллион сўм сарфланг-чи, боши эгик куёвнинг дардига малҳам бўлармикан?

Натижа чиқавермагач, биз ҳаракатларимизни янада кескинлаштирдик. Шунда завод раҳбарлари қалтис йўлни танладилар. «Ўзбеклар — сариосиёликлар заводни ёпиб қўйишмоқчи. Темир йўлнинг кўпригини портлатамиз, дейишмоқда. Агар у ёпилса сизлар ишсиз қоласизлар» деган овоза тарқатдилар. Чунки корхонада ҳозир бир неча минг киши ишлайди ва уларнинг ўртача ойлик маоши 455 сўмни ташкил этади. Ҳеч ким заводни мутлақо ёпиб ташлашни талаб қилаётгани йўқ. Фақат унинг мўриларидан кўтарилаётган фтор ва бошқа заҳарли бирикмаларнинг миқдори белгиланганидан ошиб кетмаслиги керак. Бунинг учун эса қувватини кескин камайтириш лозим. Аслида биз заводнинг ишлаб чиқариш йўналишини ўзгартириш тарафдоримиз. Ана шундай қилинганда ҳеч ким ишсиз қолмайди. Саъй-ҳаракатларимиз кор қилмагандан сўнг темир йўлга чиқиб ўтирамиз, деган таҳдидлар ҳам пайдо бўлди. Чунки хом ашё узоқ ўлкалардан темир йўл орқали ташиб келтирилади. Поездлар эса Сариосиёдан ўтади. Биз — Сариосиё раҳбарлари — аҳолини бу йўлдан қайтардик. Шундай қилмаганимизда завод раҳбарларининг тегирмонига сув қуйилиши, оқибатда кутилмаган воқеалар рўй бериши мумкин эди. Хайриятки айрим кимсаларнинг бу йўлдаги миш-мишлари кутилган натижани бермади.

— Завод Турсунзода шаҳрида жойлашган. Наҳотки мўрилардан чиқаётган заҳарли бирикмалар уларга таъсир қилмаётган бўлса!

— Таъсир қилганда қандоқ! Корхонанинг раҳбарлари «агар завод зарарли бўлса турсунзодаликлар ҳам оёққа турар эдилар-да», деган важларни ўртага ташладилар. Ҳатто бу ҳақда «Правда» ҳам ёзди. Ваҳоланки, турсунзодаликлар саксон тўққизинчи йилдаёқ оёққа тургандилар. Турсунзодалик СССР халқ депутатлари Н. Аюпов ва Х. Манноновларнинг Иттифоқ ҳукуматига, СССР Рангли маъданлар вазири ва бошқа идоралар раҳбарларига ёзган хатлари менинг қўлимда турибди. Уларнинг ёзишларича, Тожикистон ботаника илмий-текшириш институти ўсимликлар баргида фтор миқдорининг ортиб бораётганлигини аниқлаган. Бу эса ҳосилдорликни пасайтириб юбормоқда. Москвадаги ветеринария-санитария институтининг аниқлашича, чорва озуқаси таркибида фтор белгиланганидан саккиз баробар кўпайган, натижада қорамолларнинг маҳсулдорлиги 18 фоизга камайган. Тожикистон эпидемиология ва гигиена илмий-текшириш институтининг маълумоти бўйича Турсунзода районида чақалоқларнинг ўлик туғилиши кейинги йилларда (Оржоникидзеободга солиштирилганда) 2 ҳисса кўпайган.

Турсунзодалик СССР халқ депутатларининг ана шу сўрови асосида Иттифоқ Вазирлар Кенгаши нуфузли комиссия тузди. У аҳвол билан танишиб, вазиятнинг хатарли эканлигини эътироф этди. Ёз ойлари ҳавога кўтарилаётган фторнинг миқдори йўл қўйилиши мумкин бўлганидан 5—6 баравар зиёд эканлиги аниқланди. Ҳар йили 375—400 тонна фтор ҳавога кўтарилиб, атроф муҳитини булғаётган экан. Ваҳоланки, мазкур комиссиянинг хулосасига кўра бу рақам 193 тоннадан ошмаслиги керак. Корхона раҳбарияти зиммасига ана шу кўрсаткични таъминлаш вазифаси юклатилди. Аммо текширувлардан сўнг ҳам ишлаб чиқариш қуввати ошаверди.

Энди мазкур комиссиянинг аъзоси, Ўзбекистон давлат санитария бош врачининг ўринбосари Р. А. Қосимовнинг фикрини эшитинг: «Комиссия бевосита жойларда ишлаб, атроф муҳитини текшираётган кунларда ҳар доим ишлаб турган мингдан ортиқ электрованнанинг икки юзтаси атайлаб тўхтатилган эди». Шу далилнинг ўзи ҳам комиссия хулосалари нотўғри эканлигини кўрсатади. Иттифоқ Вазирлар Кенгашининг нуфузли комиссиясики шундай қилиб ўтиргандан кейин дардингни кимга айтишни билмай қоларкансан киши.

Завод ишга тушганидан кейин ўтган 15 йил ичида атрофга шу даражада кўп заҳарли моддаларни пуркадики, Ҳисор водийсида тупроқ заҳарга тўйинди. Ўсимликлар дунёси қаттиқ зарар кўрди. Башарти ҳозир у тўхтатилган тақдирда ҳам Сариосиё, Денов ҳудудининг фтордан фориғ бўлиши учун юз йиллар керак.

— Шерободликлар олдига Америкадан ишбилармон одамлар шартнома тузгани келишибди. Уларнинг қўлида алюмин заводининг таъсир доираси акс эттирилган харита бор экан. Заҳарланган ҳудудлардан маҳсулот сотиб олмаймиз дейишибди. Қаранг, алюмин заводининг қаерларга қанча таъсир қилишини ҳатто Америкадаги корчалонлар ҳам билишади. Биз эса ҳамон «корхона зарари борми, йўқми!» деб тортишишдан нарига ўтолмаяпмиз.

— Яқинда заводнинг тўртинчи навбати ишга тушади. Демак, ажал мўрилари яна бир нечтага кўпаяди. Болаларимиз, набираларимизнинг қисматини ўйлаб ваҳимага тушаман. Биласизми, аҳвол шу тахлиқада давом этаверса, тез орада Ҳисор водийсида истиқомат қилаётган одамларнинг пушти қуриб кетади. Бу нарса ҳалитданоқ белги бермоқда. Мен сизга бир сурат берайин. Уни албатта рўзномангизда чоп эттиринг. Бу чақалоқ туғилгандан сўнг бор-йўғи бир ярим кун яшади. (Бу ваҳимали суратни атайлаб босмадик). Ахир бир она уни шу умид билан юрагининг тагида тўққиз ой авайлаб юрганмиди?

Бундай кўнгилсиз воқеалар эса Сариосиёда кундан-кун кўпайиб бораяпти.

Суҳбатдош: «Халқ сўзи» мухбири Тожиддин РАЗЗОҚ.

ОЛАМУ ОДАМ
ХОРИЖДАН ХАБАРЛАР

ОЛМОНИЯДА ИШСИЗЛИК

БОНН, 9 январь. (ТАСС мухбири). Ўтган йил охирида бирлашган Германияда 2,4 миллион ишсиз рўйхатга олинди. Нюрнбергдаги меҳнат масалалари федерал маҳкамаси шуни маълум қилди. Иш кучи бозоридаги вазият федератив жумҳуриятнинг «эски» ва «янги» қисмларида турлича ривожланди. Чунончи, собиқ ГДР ҳудудида декабрь ойида ишсизлар 53 минг киши кўпайган ва 642 минг кишига етган. Бу меҳнатга қобилиятли аҳолининг 7,3 фоизини ташкил этади. Бу — ўзига хос рекорд, мамлакатнинг ғарбий қисмида декабрь ойида 99 минг киши ишсизлар сафига қўшилиб, улар жами 1,8 миллион кишига ёки ишга яроқли жами аҳолининг 6,8 фоизига етди. Шундай қилиб, «анъанавий» ГФРда 1990 йилда ишсизликнинг ўртача йиллик даражаси 1982 йилдан кейин биринчи марта икки миллион рақамидан пастга тушди, бешта янги ўлкада эса ишсизлар ҳамон кўпаймоқда.

Нюрнберг маҳкамаси президенти Хайнрих Франкенинг фикрича, ғарбдаги иш кучи бозори анча дуруст ривожланмоқда, Шарқдаги вазият ҳақида эса бундай деб бўлмайди. Унинг айтишича, Германия давлат бирлигига эришганидан сўнг Ғарб билан Шарқдаги немисларнинг иқтисодий ва ижтимоий турмуш шароитидаги анчагина фарқлар ҳамон сақланиб қолмоқда.

РУМИНИЯ ВАКИЛИНИНГ АЙТГАНЛАРИ

БУХАРЕСТ, 9 январь. (ТАСС мухбири). Ўзаро иқтисодий ёрдам кенгашининг ўрнини оладиган янги иқтисодий ташкилот мамлакатларнинг умумевропа иқтисодий ҳамкорлигига аъзо бўлиб кириш жараёнини осонлаштиради. Тузилаётган ташкилотнинг аввалгисидан бундай тубдан фарқ қилиши ҳал қилувчи омил бўлди ва шу туфайли Румыния ана шу янги иқтисодий ҳамжамиятнинг аъзоси бўлишни режалаштирмоқда. Ўзаро иқтисодий ёрдам кенгашидаги Румыния доимий вакили Тудорала Постолакенинг ана шу баёнотини Ромпрес агентлиги тарқатди.

Шуни эътироф этиш керакки, деди Т. Постолаке, дастлаб шарқий Европадаги бошқа баъзи мамлакатлар сингари Румыния ҳам янги ташкилотга кирмоқчи эмас эди. Бироқ ташкилот низомининг лойиҳасида таклиф этилган фаолият шакллари, шунингдек иқтисодий манфаат кўриш эҳтимолини чуқур таҳлил этиш Румыниянинг ўз қарорини ўзгартиришига имкон берди. Биз, деб таъкидлади пировардида Т. Постолаке, янги ташкилотда қатнашиш Европа иқтисодий ҳамжамиятларига ҳам аъзо бўлиб киришга тусқинлик қилмаслигини хоҳлаймиз.

Оппозиция раҳбарлари учрашди

БЕЛГРАД. (ТАСС мухбири Борис Зубко). Албания Халқ Социалистик Жумҳурияти халқ мажлиси раёсатининг Раиси Рамиз Олия сешанба куни кечқурун мамлакатда яқинда ташкил этилган дастлабки оппозициячи Албания Демократик партияси раҳбарларини қабул қилди.

ТАНЮГ агентлигининг Албания телевиденнеси хабарларига асосланиб маълум қилишича, оппозиция раҳбарлари Албания Халқ Социалистик Жумҳурияти халқ мажлиси (парламенти)га 10 февраль куни белгиланган сайловни анча кеч муддатга қолдириш тўғрисида яна талаб қилдилар. Р. Олия, ўз навбатида, сайлов муддатини ўзгартириш мамлакатдаги иқтисодий аҳволни ёмонлаштиради, деб айтди. У сайловда қандайдир партиянинг эмас, халқнинг манфаатлари ғолиб чиқиши кераклигини таъкидлади.

Шу куни Албания Меҳнат партиясининг шаҳар ташкилоти Р. Олияни мамлакат парламенти депутатлигига номзод қилиб кўрсатди.

Америколик дўхтурлар шошиб қолишди. Маълум бўлишича, мамлакатдаги 5 яшардан 8 яшаргача болаларнинг 40 фойизи семириш касалига дучор бўлмоқда. Бу безовталик Президентни ҳам саросимага солиб қўйди. Ҳозир зудлик билан шошилинч чоралар кўрилмоқда. Президентлик қошида физкультура ва спорт кенгаши тузилганлиги ҳам ушбу хайрли тадбирлардан биридир. Унга машҳур киноактёр, культуризм бўйича жаҳоннинг бир неча бор собиқ чемпиони 43 яшар Арнольд Шварценеггер раис этиб тайинланди. У ҳозир штатлар бўйлаб сафарда юрибди. Ҳарқалай, минг бор эшитгандан бир марта кўрган маъқулроқ-да.

СУРАТДА: А. Шварценеггер мактабларининг бирида.

САЙЛОВ БОШЛАНДИ

ДАККА. Бугун Бангладешда етакчи сиёсий партиялар номзодларининг рўйхатлари эълон қилинди. Бу билан амалда сайлов кампанияси бошланди. Ўтган йилнинг декабрь ойида мамлакат олий қонун чиқарувчи идораси тарқатиб юборилганлиги ва оппозиция тазйиқи остида собиқ президент Х. М. Эршод истеъфога чиқиши муносабати билан 27 февралда парламентга ялпи сайлов ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилинганди.

Асосий партиявий блокларга бошчилик қилаётган халқ уюшмаси ва Бангладеш миллат партияси (БМП)нинг олиб бораётган йўлида мамлакатни бошқаришнинг бундан буёнги шаклини белгилаш борасида чуқур тафовут борлиги асосий масала бўлиб турибди. Етти партияли уюшма раҳбари, БМП раиси Холеда Раҳмон кучли президент ҳокимияти сақланиб қолишини қатъий талаб этмоқда. Халқ уюшмаси ва саккиз партияли сўл демократик бирлашма раҳбари Ҳасина Вазид ўз тарафдорларини янги парламентнинг биринчи сессиясидаёқ парламент бошқарувини ҳимоя қилишга, айни вақтда мамлакат президентининг ҳокимлигини фақат номигагина сақлаб қолишга даъват этмоқда.

(ТАСС).

Оқ уйда журналистлар билан мулоқат

ВАШИНГТОН. (ТАСС). Оқ уй матбуот котиби Марлин Фицуотер бу ерда 8 январь куни журналистлар ҳузурида сўзга чиқиб, Совет Иттифоқидаги аҳвол тўғрисида навбатдаги баёнотни берди.

«Қўшма Штатлар Совет ҳукумати Молдова, Грузия, Арманистонга, Украинага, Болтиқбўйи давлатлари — Латвия, Литва, ва Эстонияга қўшимча ҳарбий қисмларини юбориш тўғрисида қарор қабул қилганлиги муносабати билан вазиятнинг қай даражада ривожланаётганлигини диққат билан кузатиб турибди, — деди у. Бу қарор СССРда кескинликни авж олдириш сари жиддий қадам ҳисобланади ва Совет Иттифоқи халқлари ўртасидаги муносабатларнинг тинч ривожланишини қийинлаштиради.

Қўшма Штатлар совет раҳбариятининг Болтиқбўйи давлатларига ҳарбий қисмларини юбориш тўғрисида қарор қабул қилганлигидан ташвишланмоқда. Биз бу қарорни игвогарлик қарори ва оғир оқибатларга олиб келиши мумкин бўлган, бу давлатларнинг келажаги тўғрисидаги масалага доир тинч ва амалий музокараларни ўтказиш истиқболига зарар етказиши мумкин бўлган қарор деб баҳолаймиз. Америка Қўшма Штатлари СССРни қўрқитишга уринишларини тўхтатишга ва бирон бир зўравонликсиз ва куч ишлатмасдан олиб бориладиган музокараларни тиклашга чақиради.

Болтиқбўйи давлатларининг Совет Иттифоқига зўравонлик билан бирлаштирилганини ҳеч қачон тан олмаган АҚШ Болтиқбўйи халқларининг ўз келажагини мустақил белгилашга бўлган интилишини қўллаб-қувватлайди».

НАВОИЙ ДАРСИ БИЛАН БОШЛАНДИ

Ўзбекистон халқ таълими вазирлигининг фармойиши билан ўқув йилининг учинчи чораги машғулотлари Навоий дарси билан бошланди.

Инсониятнинг буюк мутафаккирларидан бири Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги муносабати билан ўтказиладиган навоийхонликларни бошлаб бериш халқимизнинг ёш бўғини — мактаб ўқувчиларига насиб этди.

ҚЎЛЛАНМА ЯРАТИШ ЗАРУР

Ҳазрат Алишер Навоийнинг ижоди ҳақида шуичаки гапириш мумкин эмас. Улуғ шоирнинг қайси бир ғазалини ўқиманг, унинг ҳар байтида олам-олам маъно яширин, мағзмағзини тушуниб ўрганиш учун анча вақт, меҳнат, илм талаб қилинади. Бу сермаъно асарларни мутолаа этганингизда, бугунги ҳаётимизда тақчилдай туюлаётган диёнат, эзгулик, одамийлик — жамики гўзал хислатларни туясиз.

Навоий ижоди бамисоли катта уммон — мавжланаверади, мавжланаверади... Бу уммонга чўмган ҳар бир дил покланаверади.

Мактабларда аллома ҳаёти ва ижодини ўрганиш учун 6-синфдан 11-синфгача 45 соат ажратилганки, бу дарслар юксак қояга туйнукдан мўралашдай гап.

Мен ўқитувчи сифатида «Алишер Навоий» дарслиги яратилиши, Навоий дарслари узлуксиз ўтилиши тарафдориман. Бу — ёш авлоднинг мукаммал инсон сифатида шаклланиб боришининг мустаҳкам асоси бўларди, деб ўйлайман. Зеро, беш асрдан буён ота-боболаримизнинг эски услубдаги мактабларида Бедил, Ҳофиз, Навоий сабоқлари берилларди.

Ҳалима ҚОРАБОЕВА,
Андижон вилояти Ленин шаҳридаги 10-ўрта мактаб ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси.

«САБЪАИ САЙЁР» ЭМАС...

Кўпдан бери Алишер Навоий достонларидан бирининг номи «Сабъаи сайёр» ва «Сабъайи сайёра» шаклида икки хил ёзилмоқда.

Қадимги луғатчилар эски ўзбек тилида мавжуд унли товушларнинг, жумладан «а»нинг сифат хусусиятларини аниқ кўрсатганлар. Сўз бошида келувчи чўзиқ «а»ни алифи мамдуда, оддий «а»ни алифи мафтуҳа, қисқа «а»ни алифи мақсура атамалари билан ифодалаганлар ва турлича ёзганлар. Асосан сўз охирида жарангли ундошдан кейин келувчи қисқа «а»ни ҳойи ҳавваз билан берганлар. Толе Ҳиравий, Маҳдихон, Фатҳ Алихонлар асарларида, шунингдек «Абушқа» луғатида «сайёра» охирига ҳойи ҳаввaз белгиси қўйилиб, сўз охирида қисқа «а» ишлатилган.

Алишер Навоий ҳам ҳар бир унли товушнинг узун-қисқа турларига катта эътибор берган. Буни ҳурматли олимларимиз В. Абдуллаев, Б. Валихўжаев, А. Ҳайитметов, С. Ғаниеваларнинг саъй-ҳаракатлари билан қўлга киритилган Навоийнинг бир варақли дастхати аниқ кўрсатиб турибди. Шоир неча «оқизғунча», «оққуча», «тонггача» сўзларининг охирига ҳойи ҳавваз белгисини қўйиб, уларда қисқа «а» товуши ишлатилишини кўрсатган.

«Ҳазойинул-маоний» девонидаги «а» билан туговчи шеърларни бу товушнинг сифат хусусиятлари асосида жойлаштирган. Масалан, «Ғаройиб-ус-сиғар»да сўз охирида келувчи оддий чўзиқликка эга «а»ли сўзларни девон бошида «алиф ҳарфининг офатларининг ибтидоси «Ғаройиб»дан, сўз охирида келувчи қисқа «а»ли сўзларни эса девон охиридаги ҳойи ҳавваз, яъни «ҳе ҳарфининг ҳумоюнвашларининг ҳалок ангезлиғлари «Ғаройиб»дан бўлимига киритган.

Демак, Алишер Навоийнинг «Хамса» таркибидаги тўртинчи достон адабиётларда «Сабъаи сайёра» деб ёзилиши тўғри.

Эргаш УМАРОВ,
илмий ходим.

Мерос

«БОҒИ БОБУР» ЧОРЛАЙДИ...

Заҳириддин Муҳаммад Бобур Андижон боғларида вояга етганди. Балки шундан шоҳ Бобур ўтган йўлларда боғлар гуркираб кетгандир?!

Сўлим оромгоҳ, яшиллик олами, шаффоф суълару дилкаш суҳбатлар киши юрагига бокира туйғуларни пайванд этадими ёки аксинча — элига шодлик, юртига ободлик бағишлашни умрининг мазмуни деб билувчи яшноқхаёл, шоиртабиат одамлар боғ-роғлар яратадиларми? Бу саволлар жавобларининг қайси бири сабабу қай бири оқибат эканини изоҳлашга уринишнинг ўзи ноўрин. Чунки улар бир дарахтнинг илдизи, шохлари ва меваларидир. Маънавият оламида ана ўша ЯШИЛ ДАРАХТ борки, ҳаёт абадий, эзгулик музаффардир. Бу ҳақиқатни чуқур англаган андижонликлар ҳамшаҳарлари — Бобур таваллудининг 510 йиллик тўйига муносиб совға ҳозирлашга аҳд қилдилар.

Хўжалик ҳисоби асосида ўз-ўзини бошқариш, бозор иқтисодиётига ўтиш босқичида кўплар довдираб турган, тириклик юкини тортиш илинжида тийинларни, мисқолларни асраб сарфлаш учун чўт қоқилаётган айни кунларда андижонликлар Бобур хотираси йўлига миллион сўмларни тикаётганликларининг боиси бор, албатта.

Маълумки, Андижон қадимий шаҳарлардан бири. Лекин у зилзилавор минтақада жойлашганлиги сабабли тарихий обидалари ерпарчин бўлиб кетган. Яқин-яқинларгача ҳам Бобурдек закони инсониятга туҳфа этган Андижонни зиёрат қилгани дунёнинг ҳар бурчидан келувчи сайёҳлару давлат арбобларига кўрсатгудек тарихий қадамжоси йўқлигидан кўп хижолат бўлган андижонликлар кейинги йилларда мутафаккир номи билан боғлиқ жойларни қайта тиклаш ишларини амалга оширмоқдалар. Чунончи, Бобурнинг болалиги ўтган ва тахтга ўтирган Арк ичида турли илмий изланишлар олиб борилди, шоир ўқиган мадраса ва унинг атрофидаги ҳунармандлик растаси қисман қайта тикланди. Мадраса саҳнига Бобурнинг бирч (бронза)дан ишланган қуйма ҳайкали ўрнатилди. Бобур номи билан аталувчи шоҳкўча, кутубхона кабилар шаҳар тўридан жой олди. Бироқ бу ёдгоржойлар аввалдан пухта ўйлаб ишлаб чиқилган аниқ режага асосланган эмасди. Масалан, юқорида саналганлар орасидаги энг йирик ёдгорлик шоирнинг ҳайкалидир. Уни Бобур таваллудининг 500 йиллиги кунларида Андижоннинг Эски шаҳар қисмидаги Жоме масжиди қошида вужудга келтирилажак Бобур номли кенг майдонга ўрнатиш мўлжалланган эди. Шу муносабат билан ҳайкалнинг салобати шунга муносиб тайёрланди. Маҳаллий ҳайкалтарош Рашид Сулаймонов ижод этган бу асар Москвадаги Мтиши заводида қуйилиб Андижонга келтирилгунича ўтган вақт оралиғида жумҳуриятимизда Бобур даҳосига туҳматлар уюштирилиб, ҳайкали ҳам қувғинга учради... Майдон қурилиши ишлари тўхтатиб қўйилди... Шунда вазни 1,5 тонналик, баландлиги 3 метрлик Бобур ҳайкалини шаҳардаги қабристонлар ва тарихий биноларни таъмирловчи «Меъмор» устахонасининг ҳовлиси ўз бағрига яширди. Ниҳоят, булутлар тарқалгач, яшикка жойлаштирилиб, устидан қора қоғоз билан беркитилган қувғинди Бобур сиймоси шаҳарнинг кўркам майдонига эмас, шоир таҳсил топган камтарона мадрасанинг саҳнига олиб бориб қўндирилди.

Шаҳарнинг йирик шоҳкўчаларидан бири Жданов номи билан аталганди. Андижон зиёлилари талаби билан бу шоҳкўчага Бобур номи берилди.

— Шоҳкўча Бобур номи билан аталса-да, бу ерда асосий қурилишлар битказилгандики, уларнинг бирортаси ҳам тарихий руҳ касб этолмайди. Шоҳкўчада Бобур номи билан боғлиқ муассасалар қуришнинг ҳам иложи йўқ,—дейди шаҳар бош меъмори Т. Ризаев. — Фақат оралиқда қолган айрим бўш жойларга нималардир қўшиш мумкин.

Ана шу андишалар шоир ҳамшаҳарларини катта ишларга чоғлади. Ўтган йилнинг май ойларида Бўстон ва Саъдий номли маҳаллаларнинг фаоллари вилоят партия қўмитаси ва шаҳар кенгаши ижроия қўмитасига таклифларини ёзиб чиқдилар. Бу мактубда маҳалла аҳллари истироҳат боғи ташкил этилиши, унга Заҳириддин Муҳаммад Бобур номи берилишини сўрадилар. Ташаббускорлардан бири Баҳодир Исроилов маҳалла аҳли орзусини ифодалаб шундай ёзади: «Боғ шаҳарнинг адирларга туташ ерида барпо этилиши рамзий маънога эга бўлиши билан бирга, боғнинг баҳаволигига ҳам кафолат беради. Қобул шаҳридан шоир хоки келтирилиб, унинг рамзий мақбараси тикланса, Ҳиндистондаги Бобур фарзандлари маданий мероси билан боғлиқ Тожмаҳал каби меъморлик дурдоналарининг кичик кўчирмалари қад ростласа... Юксакда оқ тулпори жиловини қўйган Бобур ҳайкали шаҳарга улуғвор нигоҳ солса... «Бобурнома»да севиб тилга олинган маъали ва манзарали дарахтлар шовуллаб турса... Раста-раста гуллар чамани шоир орзулаган қовун полизларига бориб туташиб кетса...» Боғ марказида шоирнинг адабий мерос музейи, унинг атрофида Бобур даври руҳини берувчи ёдгорликлар, совғалар дўконлари тизилса. Яна бир тарафда Шарқ қўлёзмалари кутубхонаси, унинг қабатида ҳинд, афғон, араб ва форс тилларини ўргатувчи, таржимонлар тайёрловчи сабоқхоналар бўлса... Қироатхона, чавандозлик, найзабозлик, кураш, шатранж ўйини каби чиниқиш машқгоҳлари яратилса... Шарқона безатилган чойхоналардан гоҳ «Ушшоқ», гоҳ «Чоргоҳ» таралиб турса. Қанийди хўжалик юритиш, давлатни бошқариш каби санъатлар ўргатиладиган мўъжаз билимгоҳлар ёшларни ўзига чорлаб турса... Кичкинтойлар ва қалби сўқир айрим кишиларни гўзалликка ошна этажак табиат мўъжизалари кошонаси қад ростласа... Йўлакда «Бобурнома»даги суратларда тасвирланганидан андоза олиб яратилажак фавворалар сўлимлик ва кўтаринкилик руҳини атрофга тараб турса...

Бўстонликлар 1989 йилнинг май ойида, андижонлик ижодкорлар 1990 йилнинг баҳорида вилоят рўзномаси орқали билдирган таклифларни инобатга олиб, халқ депутатлари Андижон шаҳар кенгаши шу йилнинг ноябрь ойида «Андижонда «Боғи Бобур»ни яратиш ҳақида» қарор қабул қилди. Белгиланишича, боғ сатҳи 120 гектар бўлади. Бобур таваллудининг 510 йиллиги нишонланадиган 1993 йилгача боғнинг нишона иншоотларидан айримлари қад ростлайди.

«Боғи Бобур»нинг тўла мажмуини яратиш ҳали кўп йилларнинг изнида. Бироқ унинг меъморлик лойиҳаси учун танлов (конкурс) эълон қилинди. Бу танлов шартлари орасида қуйидагилар бор.

Боғда Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг ҳаёти ва фаолиятига алоқадор меъморлик мўъжизалари бунёд этилиши, мажму шоир яшаб ижод этган тарихий давр қиёфаси ва нафасини бериши, Бобур заковатининг бугунги ёшлар тарбиятига таъсир этиш йўналишлари аниқ ифодасини топиши, боғ ҳам тарихий-маданий-маърифий маскан, ҳам замонавий талабларни қондирувчи дам олиш оромгоҳи бўлмоғи даркор. Булардан ташқари боғ Андижонни яна жаҳоннинг сайёҳгоҳ шаҳарлари сафига қўшишн шарт. Юқорида зикр этилган тасвирлар, орзулар ва шартлар орасидан энг муҳимларини саралаш ёки уларни тўлдириш азиз муштарийларимиз ва меъморларимиз ҳукмига ҳавола. Биз эса яратилажак ноёб маданият маскани аҳолининг зич жойлашганлиги жиҳатидан дунёда етакчи ўринлардан бирида турувчи Андижон шаҳрида ҳозирда бошқотиргич бўлиб турган муаммолар ёнига янги муаммоларни қўшмаслиги зарурлигини эслатиб ўтмоқчимиз. Уларнинг асосийлари тубандагилар:

Андижон шаҳрида яқин йилларда ҳам ўндан ортиқ истироҳат боғи мавжуд эди, шаҳарнинг ташига эмас, ичига қараб кенгайиши ҳисобига бу боғларнинг кўпчилиги ўз вазифаси ва хизмат доирасини ўзгартирган. «Боғи Бобур» авваланоқ мана шундай қисматга дучор бўлмаслик чоралари кўрилмоғи керак;

Боғ учун ажратилган майдон аслида ерга эҳтиёжманд кишилар учун уй-жой қурилишига атаб ажратилган жойлардан бири бўлса-да, бу майдон уй-жой қурилишига, яъни турар жой мавзеини бунёд этишга нобоп эканлигини эсда тутмоқ даркор. Шу боисдан «Боғи Бобур»нинг яратилиши аҳолининг яшаш шароитларига салбий таъсир кўрсатмаслигини эслатиш билан бирга, бундай ноқулайликлар «Боғи Бобур» таркибидаги қурилишлар чоғида ҳам ёдда сақланмоғи даркор;

Андижон азал-азалдан боғроғлар, ҳунармандлар шаҳри саналиб келган бўлса-да, бугун ундаги яшиллик олами киши бошига белгиланган меъёрдагидан ўн баравар кам. «Боғи Бобур» мажмуида қурилишлар кўпайиб кетиб, унинг наботот ҳажми бу эҳтиёж салмоғининг ортишига йўл қўймаслиги шарт;

Орзулар ва эътиқод меваси — «Боғи Бобур»нинг келажаги Андижон шаҳрида яқингинада яратилган, кўпларни лол этган «Боғишамол» оромгоҳи сингари халқнинг пулига ҳашар йўли билан бунёд этилиб, сўнг эгасини йўқотиб қўймасин тағин. («Боғишамол» оромгоҳи тўғрисида рўзномамизнинг навбатдаги сонларидан бирида батафсил тўхталамиз).

Ана шунинг учун ҳам Андижонда яратилажак «Боғи Бобур»га бугун кенг жамоатчилик жиддий эътибор билан қараши, унинг қиёфасини шакллантириш борасида ўзининг аниқ таклифини киритиши даркор. Боғнинг моддий ва маънавий асосини шакллантиришнинг энг мақбул йўллари ўз бунёдкорларини кутмоқда.

Мукаррама МУРОД қизи,
«Халқ сўзи» мухбири.

Санъат гулшани

ҲАЖВ УСТАСИНИ ЭСЛАБ

Абдулҳамид Мажидий номли Каттақўрғон шаҳар ўзбек давлат драма театри 70 йиллик тўй арафасида маҳаллий драматург С. Сирожиддинов қаламига мансуб «Давр ўғлони» асарини томошабинларга туҳфа этди. У Каттақўрғонда яшаб ижод қилган ўткир ҳажв устаси, драматург, шоир, публицист Абдулҳамид Мажидийнинг ўттизинчи йиллардаги жасоратли ҳаёти ҳақида сўзлайди.

Спектаклни режиссёр И. Нурмонов саҳналаштирган, безакларини З. Қобилов ишлаган. Мажидий сиймосида вилоят Ленин комсомоли мукофоти соҳиби У. Тиллаев чиққан, асосий ролларни эса Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Н. Ҳожиев, шунингдек А. Абдураззоқов, Н. Сайфиев, А. Исмоилова маҳорат билан талқин этишмоқда.

М. ТОШЕВ.

РАССОМЛАР — ВИЛОЯТ ЮБИЛЕЙИГА

Термиз шаҳар маданият уйида очилган кўргазмада турли жанрларга мансуб асарлар намойиш этилмоқда. Рангтасвир, графика усталарининг, ҳайкалтарошларнинг, амалий манзарали санъат усталарининг барча асарларини умумий мавзу бирлаштирган. Кўргазма Сурхондарё вилояти ташкил топган куннинг эллик йиллигига бағишланган.

Намойиш этилаётган асарларда ўлка табиати, бу ерда яшаётган одамлар, урф-одатлар ва анъаналар, маданият тўғрисида ҳикоя қилинади. Халқ усталарининг миллий маданиятнинг энг яхши анъаналари асосида ишланган асарлари ҳам томошабинлар эътиборини тортмоқда. Улар орасида А. Турсунов ёғочдан ишлаган нақшинкор буюмлар, Шаробод сопол заводининг мусаввири Х. Омонов тайёрлаган гулдонлар ва манзарали безаклар ажралиб турибди.

Кўргазма ўтаётган маданият уйи ходимлари январь ойининг охирларида кўргазма кимошди савдоси ўтказишни режалаштиришмоқда. Бу тадбирга Сурхондарёдаги энг яхши рассомлар ва халқ усталари ўз асарлари билан бирга таклиф этилади. Тушган маблағнинг асосий қисмини ёш рассомлар ижодини ривожлантиришга сарфлаш мўлжалланмоқда.

Олисларга шошар хаёли...

Қ. ОТАЕВ олган этюд-сурат.

БОҚИЙ АНЪАНАЛАР

ОТИН

Олима, оқила, одила, одобу ахлоқда, хуллас ҳар жиҳатдан иффату ибрат рамзики бу зот, аёлларимиз шундай отинлар сафларини тўлдиришса қанийди.

Оқ рўмол ўраган, лозим кийган бу қиз ва жувонлар Ҳастимом масжиди олдидаги майдонда ҳам кўзга бошқача кўринадилар. Ҳурпайган ёки типратикан игналаридек найзали сочларга, ярим яланғоч гавдаларга кўникиб қолган нигоҳлар ноқулай, нотаниш, нохуш манзаралардан сўнг дилни яйратадиган, кўзни қувнатадиган тасвирлардан лаззатланади.

Мўътабар муштарийларимизни сўз бошиданоқ огоҳ қилай: муаллиф асло эски замонга қайтиш, мозийни қўмсаш тарафдорларидан эмас. Аммо либосда, чиройда миллийлик кўзга ташланар экан, беихтиёр ҳавас уйғотар, кайфиятингни кўтарар экан.

Барно, одимлари ҳам ўзларидек сипо, нафис онажон ва дугонажонларимга эргашиб, қандайдир ички ҳадик билан Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний бошқармасига қарашли Имом Бухорий номидаги олий маъҳад остонасидан ҳатлайман. Бу ўқув даргоҳининг тайёрлов бўлими бўйича масъул бўлган Нурилла қори Исмоилов менга пешвоз чиқиб, сертакаллуфлик ила мақсадим билан қизиқади:

— Алҳамдуллиллоҳи роббил оламин, вассолоту вассаламу ала сайидил мурсалин ва ала алиҳи ва асҳабиҳи ажмаин, аммо баъду.

Ассалому алайкум вароҳматуллоҳи ва борокатуҳ.

Ҳа, тўғри эшитибсиз. Биз аёллар ва қизларни ўқитамиз. Асосий мақсадимиз исломий илмларга ташна бўлган сингилларимиз маънавий эҳтиёжини қондиришдир.

Замонавий фанлардан ҳамма воқиф бўлган бугунги кунда жамиятимизда отин ойилар керакми? Шахсан менинг фикримча, улар жуда ҳам зарур. Мана, рўзномаларда, ойнаи жаҳон, радио орқали жиноятчилик патакдек илдиз отиб бораётганлиги ҳақида қанча шов-шувлар бўлмоқда. Бунга иқтисодиётдаги танглик, ижтимоий муаммолар сабаб бўлаётганлиги айтилаяпти. Мен эса бу иллатнинг бош томирини оиладан излаган бўлардим.

Муҳтарам қорига эътироз билдириш осон эмас. Чиндан ҳам тўққиз ой юрагида сақлаб келган жигаргўшасини исноддан қўрқиб ахлатхонага ташлашдан сесканмайдиган аёлдан нураб қолган падари бузруквори ёки волидаи муҳтарамасига ҳеч бўлмаса берган оқ сути, оқ ювиб, оқ тараганни, ўқитгани учун меҳрибонлик кутиш мумкинми? Бу саволга ижобий жавоб олинадиган бўлса, у ҳолда қариялар уйида тўрт мучали бус-бутун фарзандларнинг ота-оналари ҳаётларининг сўнгги кунларини ғарибликда ўтказаётганликларини қандай изоҳлаш даркор?

Саволлар, саволлар... Диний илмгоҳга ўқишга келганлар ҳам эҳтимол биринчи навбатда иккиланишларига, тусмолларига нажот қидираётгандирлар. Қани, уларнинг дил изҳорига қулоқ тутайлик-чи.

Холида КОМИЛХЎЖАЕВА: Мен Тошкент политехника олий илмгоҳини тугаллаганман. Уч ўғлим бор. Олий маълумот олгач, қурилиш трестида ишлай бошладим. Лекин аста-секин фарзандларим тарбияси билан астойдил шуғулланишим зарурлигига тобора ишонч ҳосил қилдим. Буни адлия соҳасида ишлайдиган турмуш ўртоғим ҳам қўллаб-қувватладилар.

Оиламизда диний таълимот доимо қадрланиб келинарди. Арабча ҳарфларни ўқиш ва ёзишни мустақил ўрганиб олдим. Ислом таълимотига ҳақиқий қизиқиш мени бу илмгоҳга етаклади. Бизда шу пайтгача динга берилиш бидъат ботқоғига ботишга олиб келади, деган тушунча устун эди. У ҳолда Нодирабегим, Увайсийлар қандай қилиб пайдо бўлиб қолишди экан. Отинни асл маъносида англасак, улар чинакам илм соҳибалари эдилар. Ўзбек хотин-қизлари эса кейинги пайтда керагидан ҳам ортиқча зеб-зийнатга, бойликка, латта-путтага ҳирс қўйиб юбордилар. Оқибатда маънавий қашшоқ бўлиб қолдилар.

Кўпчилик тушунчасида отин деганда диний маросимларда мавлуд ўқийдиган руҳоний аёллар гавдаланишади. Ваҳоланки, улар ахлоқда намуна, иффатли, энг асосийси — маърифатпарвар эдилар.

Отинларимиз шундай даражага етганларида тўйларимиз, мотам маросимларимиз ҳозиргидек исрофгарчилик билан ўтмасди. Яқинда бир хонадонга таъзияга кирдим. Уй соҳибасининг эри вафот этганди. У эса шоҳона зиёфат уюштиргандек дастурхон ёзибди. Бу ортиқчаликнинг нима кераги бор? Эл-юртнинг «хасис экан» деган маломатидан қўрқармиш.

Исломий билимларни мустақил эгаллаб, аёлларимизни номаъқулгарчиликлардан қайтаришимиз керак. Умуман олганда ушбу билимгоҳда таълим олиш биргина диний адабиётларни мутолаа қилиш дегани эмас. Биз рўзномаларни ўқиймиз, янги қонунларни таҳлил этамиз. Мақсадимиз яна «ичкари»га кириш эмас, аксинча — мусулмон аёл сифатида жамиятимиздаги янгиланиш ишларида фаол қатнашишдир.

Машкура СОДИҚОВА, Калинин район Охунбобоев номли мактабнинг охирги синф ўқувчиси:

— Фикримча, ота-онани рози қилиш фарзанднинг олий бурчидир. Буни унутган айрим ноқобил йигит ва қизлар асрий маънавий қадриятларимизни оёқ-ости қилишгача бориб етмоқдалар.

Бугунга келиб юртимизда ақл бовар қилмайдиган ўлат — СПИД шарпаси пайдо бўлди. Имонни ўртага қўйиб айтайликчи, оддий инсоний ахлоқ қоидалари доирасидан чиқилмаганда бундай вабо уруғи қаердан тарқаларди?

Ҳеч ким дунёга устун бўлолмаган. Шундай экан, нега биз ўзимизни оилага, бола тарбиясига бағишламаймиз. Келажакдаги режаларимга келсак, мактабда аъло баҳолар билан ўқияпман, насиб қилса олтин медаль оламан. Кейин ўқишни дорилфунуннинг шарқ куллиётида давом эттириш орзуим бор.

Момоларимизга урф либосда мактабга боришимга келсак, очиғи, аввалига дугоналарим, бошқа синфдошларим мени унчалик тушунишмади, кейин кўникиб қолишди. Умуман эса бизда динга муносабат аста-секин ўзгариб бораяпти. Айтайлик, мактабимизга Нурилла қори акамларини таклиф қилдик. Ўқувчилар у зотни саволларга кўмиб ташлашди. Улар диннинг оилада аҳилликни таъминлашдаги, фарзандлар тарбиясидаги аҳамиятини янада равшанроқ тушунтирдилар.

Нурилла қорининг изоҳ беришича, ушбу илмгоҳнинг тайёрлов бўлимида тошкентлик 30—40 аёл ва қизни ўқитиб кўриш мўлжалланган эди. Лекин ислом илмига ихлосмандлар кўп экан. Улар қўшни жумҳуриятлардан ҳам келишди. Ҳозир 300 дан ортиқ толиба илм олмоқда. Улар уч гуруҳга бўлиб ўқитилмоқдалар. Диний билимдан ҳали бехабарлар бошланғич гуруҳда таҳсил кўра бошладилар. Иккинчи гуруҳда эса Қуръонни ўқишни билганлар ўқишади. Ва ниҳоят, ислом илмидан бохабар аёллар учинчи гуруҳни ташкил этадилар. Бўлажак отин ойилар жами 15 гуруҳда таҳсил олаётирлар. Уларга диний маълумот бераётганларнинг деярли ҳаммаси аёл муаллималардир.

Ўқув дастурида тафсир, ҳадис ва араб тилини ўқитишга катта ўрин берилади. Хусусан тафсирда оилага тааллуқли ҳукм оятларини ўқитиш алоҳида кўзда тутилган. Жумладан бола тарбияси, никоҳ қонун-қоидалари. Толибалар билан замонавий фанлар бўйича ҳам суҳбатлар ўтказилади.

Очиғини айтай: илмгоҳдаги муҳитнинг ўзи инсон табиатини тез ўзгартиради. Илк бор қадам қўйган баъзи қиз-жувонларнинг сочлари қирқилган, кўйлакларининг этаги калта, рўмолсиз эдилар. Танбеҳ бериб ўтиришга ҳожат йўқ: аёлларнинг ўзлари кийинишдаги камтарлик отинни беҳад безашини дилдан ҳис этишди. Ҳолбуки улар орасида олий таълим олган замонавий муҳандислар, шифокорлар, муаллималар, толибалар бор эди. Янада қувончлиси: жуфти ҳалолларидаги бундай ўзгаришлардан биринчи навбатда уларнинг эрлари мамнун ва масрурдирлар.

Толибаларни мусулмонобод, ички маънавий-руҳий эҳтиёж етаклаб келди. Бу имон-эътиқод эҳтиёжидир. Имони бутун, хулқи пок, билими чуқур аёллар эса жамиятимиз кўрки эрурлар.

Адолат НОСИРОВА.

ЎРТА ОСИЁ ВА ҚОЗОҒИСТОН МУСУЛМОНЛАРИ ДИНИЙ БОШҚАРМАСИ РАИСИ, МУФТИЙ МУҲАММАД СОДИҚ МУҲАММАД ЮСУФ ҲАЗРАТЛАРИНИНГ ШАРҲИ

Бисмиллоҳи раҳманир роҳим. Мўмина опа-сингилларимиз учун шу тарздаги ўқувни ташкил этишни кўпдан буён режа қилиб юрар эдик. Оллоҳ таоло ўтган йил бизни ушбу бахтга муяссар этди. Аёл кишининг оиладаги, хусусан фарзанд тарбиясидаги ўрни беқиёслиги ҳеч кимга сир эмас. Афсуски, биз — эркаклар диний таълимдан оз-моз баҳраманд бўлсак ҳам, аёлларимизга бу деярли насиб этмаганди.

Ҳамма нарса аралаш-қуралаш ҳозирги даврда аёлу қизларимиз турли кўчаларга кириб кетаётганликларини кўра туриб бирор чора белгиламаслик, менимча, оқилона эмас. Янги ташкил этилган отинлар ўқувларида таълим олаётган опа-сингилларимиз, таъбир жоиз топилса, ўзига хос ишнинг бевосита бошловчиларидир. Улар қалбан маънавий эҳтиёж сезган диний маълумотларни эгалламоқдалар. Бўлажак отин ойиларнинг иложи борича кўп нарсани билишга интилишлари табиий. Айни вақтда бундай ўқув уларнинг рўзғор юмушлари, асосий ишлари, фарзанд тарбиясига асло халақит бермаяпти.

Бизга мусулмон табиб, муҳандис, қурувчи, кимёгар ва бошқа касб соҳибу соҳибалари керак. Иншооллоҳ, бу илм даргоҳини тугаллаганлар ҳаммасидан бохабар, жамиятимизнинг фаол аъзолари бўладилар. Айнан шундай ўқув юртлари Қўқонда, Бухорода ҳам тузилган. Андижон вилояти бош хатиби мулла Абулатиф домла ва Наманган вилояти бош хатиби Умархон домла ҳам отинлар тайёрлаш бўйича илм масканларини ташкил этиш ҳаракатидалар. Оллоҳ буюрса, шу йил билан диний саводсизликка барҳам бериш йўлидан аста-секин одим ташлайверамиз.

Бу ишда муаммоларимиз ҳам йўқ эмас. Айниқса бинолар етишмаслигидан қийналаяпмиз. Келажакда жумҳурият ҳукумати Кўкалдош ва Абулқосим мадрасаларини диний бошқармамиз ихтиёрига қайтариб беради, деган умиддамиз.

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МУХТОРОВ.

Таҳрир ҳайъати: Анвар ЖЎРАБОЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Абдували ИМОМАЛИЕВ, Йўлдош ИСМОИЛОВ, Турғун НАЗАРОВ (масъул котиб), Ҳабибулла ОЛИМЖОНОВ, Абдукарим РАҲИМБЕРДИЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Азим СУЮН, Тоиба ТЎЛАГАНОВА, Муҳтарама УЛУҒОВА, Сайди УМИРОВ, Норбобо ШАКАРОВ, Муҳаммад Содиқ Муҳаммад ЮСУФ, Ориф ЮНУС.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700000, ГСП Тошкент шаҳри, Ленинград кўчаси, 19-уй.

Индекс: 64608. 4740-буюртма.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12